Docentenhandleiding behorende bij het lespakket rondom het thema "Herstelrecht" voor Havo 4 / VWO 4

Anneke van Hoek
Joost Oude Groen
Gert Jan Slump

In samenwerking met :
Stichting Achmea Slachtoffer en Samenleving
Pro Juventute
Viewpoint Productions
Julia Roeselers AKA Julie Rosebud
Reynaldo Adames
Safoan Mokhtari AKA Kami-Kazi

Inhoudsopgave

1 Context en kader van het lespakket

2 Instructies voor de docent

3 Toolbox met lesmateriaal

3.1 Lesprogramma (serie van 3 lessen)
3.2 DVD “Als ik je zie dan groet ik je” en bijbehorende videofragmenten
3.3 Animaties van Julie Rosebud
3.4 Animatiefilmpje over slachtoffer-dader bemiddeling van Slachtoffer in Beeld
3.5 Sheets voor instructie over herstelrecht aan leerlingen
3.6 Instructie Lagerhuisdebat
3.7 Informatie over online werkvormen: AnswerGarden en Linoit

Bijlage 1: Extra achtergrondinformatie over herstelrecht

1. De wet en een schema over de kenmerken van strafrecht en herstelrecht
2. Informatie over diverse herstelrechtelijke aanbieders en verschillende vormen van herstelrecht
3. Het internet als inspiratiebron
4. Restorative Justice: de internationale bron van herstelrecht

Bijlage 2: Extra achtergrondinformatie over het voeren van gevoelige gesprekken in de klas

1. Type aanpakken: methoden om gevoelige onderwerpen te bespreken in de klas
   - Onderzoekende, open gesprekken
   - Opiniërende gesprekken
   - Gesprekken over (persoonlijke) narratieven (oral histories) en/of creatieve expressie
   - Gesprekken vanuit systeemdenken
   - Debatvormen gericht op burgerschap
   - Activerende gesprekken
2. Verschillende docentenrollen
3. Tips voor het omgaan met emotionele ‘oververhitting’

1 Context en kader

Voor u ligt de handleiding behorende bij het lespakket rond het thema herstelrecht.
Dit lespakket bestaat uit drie lessen van elk 50 minuten en is bedoeld voor leerlingen uit de klassen Havo 4 en VWO 4. We veronderstellen bij de leerlingen basale voorkennis over de positionering van het recht in de Nederlandse samenleving en de werking van het strafrecht in het algemeen.

Het lesprogramma is opgebouwd rond de documentaire "Als ik je zie dan groet ik je", waarin het verhaal wordt verteld van Julia Roeselers, slachtoffer van een roofoverval, die op zoek is naar herstel. Haar verhaal is vormgegeven via een reeks persoonlijke Vlogs en door haar zelf gehouden interviews met direct betrokkenen, buurtbewoners en professionals op het gebied van jeugdhulpverlening, strafrecht en herstelrecht. Via deze documentaire krijgen leerlingen een inkijkje in de gedachten en gevoelens van een slachtoffer van een misdrijf. Aanvullend wordt gewerkt met fragmenten uit twee boekjes die geschreven zijn door iemand die veel roofovervallen heeft gepleegd en lang helemaal geen oog had voor de gevolgen daarvan voor zijn slachtoffers, totdat hij in gesprek kwam met een slachtoffer van een overval. Deze herstelrechtelijke confrontatie heeft vervolgens een radicale wending aan zijn leven gegeven. De gepresenteerde tekstfragmenten geven leerlingen een beeld van wat er zoal omgaat in het hoofd en het leven van een gedetineerde overvaller.

We beogen met de lessen de leerlingen uiteindelijk inzicht te bieden in de mogelijkheden die herstelrecht biedt in aanvulling op het regulier strafrecht. We willen dat bereiken door de leerlingen aan de hand van het lesmateriaal (videoclips, animaties, een rap, citaten, enkele hand outs) in kleiner verband en plenair hun mening te laten vormen en te laten discussiëren over de gepresenteerde thema's. De insteek is om zoveel mogelijk interactie tussen de leerlingen te creëren en hun meningsvorming te stimuleren door hen te confronteren met de meningen en perspectieven van diverse betrokkenen. Dit houdt in dat er maar in beperkte mate directe kennisoverdracht van de docent naar de leerlingen plaatsvindt. Het is echter wel van belang dat de docent inhoudelijk voldoende weet over het thema herstelrecht, teneinde de discussies in goede banen te leiden en de momenten van kennisoverdracht die staan geprogrammeerd optimaal te kunnen invullen. Daarom is voor de docenten in hoofdstuk 4 van deze handleiding extra achtergrondinformatie over herstelrecht opgenomen.

Het thema wordt stapsgewijs gepresenteerd, waarbij de leerlingen eerst het perspectief van het slachtoffer en vervolgens het perspectief van de dader verkennen om in de derde les te gaan zien op welke verschillende manieren daders en slachtoffers om zouden kunnen gaan met de gevolgen van een delict.

De eerste les is opgebouwd rond het perspectief van het slachtoffer. Vragen als "welke behoeften hebben slachtoffers zoal?" en "wat zou jij willen als je Julia zou zijn?" staan hierbij centraal.

De tweede les is gewijd aan het perspectief van de dader. Hier komen achtergronden van probleemjongeren ter sprake en worden de leerlingen uitgedaagd zich in de leefwereld van jonge daders en de gevolgen van een misdrijf in te leven. We hopen hiermee te bereiken dat leerlingen de dader niet enkel gaan zien als crimineel maar ook als mens.

De derde les beoogt beide perspectieven samen te brengen en te laten zien dat behoeften van daders en slachtoffers naast verschillen ook overeenkomsten kunnen vertonen en dat herstelbemiddeling een manier kan zijn waarop uitwisseling van deze behoeften kan plaatsvinden.

In hoofdstuk 3 van deze docentenhandleiding (‘Toolbox met lesmateriaal’) is een presentatie te vinden die docenten kunnen gebruiken bij het doceren over het onderwerp herstelrecht in de klas. In de bijbehorende lesbrief voor de leerlingen is ook informatie te vinden over de thema’s herstelrecht en strafrecht, toegesneden op het kennisniveau van leerlingen.
Voor docenten die behoefte hebben om nog meer kennis op te doen over dit thema is in bijlage 1 van deze docentenhandleiding extra achtergrondinformatie opgenomen over herstelrecht. Het raadplegen van deze informatie is geheel facultatief. Ook zonder het doorlezen van deze uitgebreide inhoudelijke bijlage is het goed mogelijk om deze lessenserie over herstelrecht te geven.

2 Instructies voor de docent

Het is de bedoeling dat de lessen sterk interactief zijn, gericht op de meningsvorming en houding van de leerlingen over zaken als criminaliteit, strafrecht, slachtoffers, daders en herstelrecht en dat daarnaast enige mate van kennisoverdracht van de docent richting de leerlingen plaats vindt.

- Interactief
  Laat de leerlingen zoveel mogelijk met elkaar in gesprek gaan over de onderwerpen. Probeer felle discussies te vermijden (behalve bij het debat) en stimuleer een open gedachtewisseling.
- Gericht op meningsvorming en houding
  Stimuleer dat leerlingen uitkomen voor hun mening, ook al betreft het thema´s die gevoelig kunnen liggen. Stimuleer dat ze bereid en in staat zijn om hun meningen bij te stellen naar gelang ze argumenten van anderen gehoord hebben en nieuwe informatie hebben opgedaan gedurende het lesprogramma.
- Gericht op feiten en kennisoverdracht
  Geef op de plek die daarvoor ruimte biedt zelf een korte inleiding over strafrecht en herstelrecht en probeer steeds in afronding van plenaire gedachtewisselingen een korte samenvatting te geven van de belangrijkste zaken die aan de orde kwamen.

Het is bij dit thema erg belangrijk om je te realiseren dat spreken over slachtoffer- en daderschap bij sommige leerlingen ook appelleert aan eigen ervaringen rond betrokkenheid bij een delict of aan de ervaringen van hun naasten (vrienden, familieleden, buurtgenoten). Daarmee is het gevoelige materie die persoonlijke ervaringen en gevoelens los kan maken. Het is nodig je als docent te realiseren dat dit zou kunnen gebeuren bij leerlingen en dat het wellicht nodig is om na afloop van de les(sen) opvang of nazorg te bieden aan leerlingen die daar behoefte aan hebben. Tenminste zou de mogelijkheid van opvang bij aanvang van de eerste les en in de afronding van les drie genoemd moeten worden. Wees ook alert op wat het thema met jezelf, als docent, doet en hoe het raakt aan je eigen persoonlijke ervaringen en opvattingen.

Het lespakket bevat diverse materialen. Bereid daarom elke les inhoudelijk tijdig voor (print hand outs uit, zet de videoclips klaar, zoek de te gebruiken animaties, sheets en ander materiaal op wat bij de specifieke les hoort op etc.).

Hou tijdens de lessen de tijd scherp in de gaten want discussies rond dit thema lopen snel behoorlijk uit waardoor de laatste onderdelen van de les niet meer aan bod zouden kunnen komen. Of maak tijdens de voorbereiding van de les bewuste keuzes om bepaalde onderdelen niet of minder lang te bespreken dan geprogrammeerd staat.

In bijlage 2 van deze docentenhandleiding zijn drie hoofdstukken toegevoegd uit de publicatie *Je hebt makkelijk praten. Het begeleiden van gesprekken over maatschappelijk gevoelige onderwerpen in de klas.* H. Radstake,, Stichting School en Veiligheid, Utrecht, 2016.
Deze achtergrondinformatie kunt u desgewenst gebruiken bij het nader voorbereiden en begeleiden van de gesprekken over herstelrecht in de klas.

3 Toolbox met lesmateriaal

3.1 Lesprogramma (serie van 3 lessen)

Les 1 Slachtofferperspectief

Lesdoel:

Leerlingen kunnen na de les:
- Benoemen wie er zoal direct en indirect getroffen kunnen zijn door een misdrijf
- Zich verplaatsen in een slachtoffer van een misdrijf en gedachten, gevoelens en behoeften van slachtoffers benoemen

Opbouw van de les (circa 50 minuten)

Blok 1 (10 minuten): Inleiding
Inhoud:
- Korte inleiding door de docent over de opzet van de reeks van drie lessen en het kader;
- Nazorg optie schetsen (het thema kan flinke emoties oproepen bij leerlingen)
- Korte introductie van het thema van deze les: het perspectief van het slachtoffer

Materiaal: Hoofdstuk 1 en 2 docentenhandleiding

Blok 2 (15 minuten): Feiten: wat is er gebeurd en wie zijn er direct of indirect bij betrokken
Inhoud: Vertonen van striptekening en videoclips en laten uitvoeren van een opdracht
Materiaal:
- Striptekening "De dag dat ik in een gewapende overval terecht kwam.
- Clip nr. 6 (Nieuwsflits van de politie; duurt van 4:15 – 4:52); Clip nr. 27 (verhalen eigenaresse bloemenwinkel, groentevrouw, collega, eigenaar café, vaste cafébezoeker; duurt van 24:44 – 27:29)

Opdracht: Opdracht 2 uit de lesbrief (Wie kunnen er direct of indirect worden getroffen door een misdrijf)?
Suggesties voor werkvorm: individueel de vraag laten beantwoorden of in 2-tallen/groepjes en daarna eventueel klassikaal uitwisselen.

Blok 3 (15 minuten): Gedachten, gevoelens en behoeften van slachtoffers
Inhoud: Vertonen van enkele videoclips en laten uitvoeren van een of meer opdrachten
Materiaal: Clip nr. 9 (vlog Julia; duurt van 6:16 – 7:43); Clip nr.
Opdracht: Opdracht 3 (Gedachtenwolkjes) en 4 (Behoeften van slachtoffers) uit de lesbrief
Suggesties voor werkvorm: Individueel of in 2-tallen/groepjes en daarna klassikaal danwel met gebruikmaking van online tools AnswerGarden en/of Linoit (zie ook paragraaf 3.7 uit docentenhandleiding)

Blok 4: (5 minuten): Doorkijkje naar les 2
Inhoud:
- Korte toelichting op het thema van les 2: het perspectief van de dader
- Laten uitvoeren van een persoonlijke opdracht om feeling te krijgen met het thema

Materiaal: Opbouw les 2 (zie hieronder)
Opdracht: Opdracht 1 uit de lesbrief (Iets goedmaken, is dat makkelijk?)
Suggesties voor werkvorm: Uitwisseling in 2-tallen

Blok 5: (5 minuten): Huiswerk introduceren en toelichten
Inhoud: Opdrachten uit lesbrief beknopt doornemen en toelichten; aangeven wanneer en hoe het huiswerk ingeleverd moet worden (digitaal via Magister, anderszins)
Materiaal: Lesbrief hoofdstuk 3 Daderperspectief
Huiswerkopdrachten: Opdracht 5 en 6 uit de lesbrief
Suggesties voor werkvorm huiswerk: individueel of in 2-tallen / groepjes. Opdracht 4 kan ook gedaan worden via de online Apps Linoit. en opdracht 5 kan worden uitgevoerd via AnswerGarden

Les 2 Daderperspectief en introductie herstelrecht

Lesdoelen:

Leerlingen kunnen na de les:

- Zich verplaatsen in een dader van een misdrijf en behoeften, gedachten en gevoelens die daders hebben na het plegen van een misdrijf benoemen
- Verwoorden waarom het al dan niet lastig is om het goed te maken met een ander na een conflict of ruzie
- Te leren wat herstelrecht is en hoe bemiddeling tussen een slachtoffer en een dader er uit kan zien
- De belangrijkste verschillen tussen strafrecht en herstelrecht te benoemen

Opbouw van de les (circa 50 minuten)

Blok 1: (5 minuten): Introductie: rap, korte terugblik les 1 en introductie les 2
Inhoud:
- Korte terugblik op les 1 (Gedachten, gevoelens en behoeften van slachtoffers en andere betrokkenen)
- Introductie thema les 2: Daderperspectief
- Klassikaal bespreken van opdracht 1 die aan het eind van les 1 was uitgevoerd: waarom is het al dan niet lastig om het weer goedmaken na een conflict of ruzie?
- Klassikaal uitvoeren opdracht 10

Materiaal: Opdracht 10 lesbrief
Opdracht: Opdracht 10 (Rap "Als ik je zie dan groet ik je") uit de lesbrief
Suggesties voor werkvorm: Laat de rap zien, horen of voorlezen

Blok 2: (10 minuten): Gevolgen van het plegen van een misdrijf voor een dader
Inhoud: Bespreken huiswerkopdracht(en)
Materiaal: Hoofdstuk 3 (Het daderperspectief) uit de lesbrief
Opdrachten:
- Bespreek gemaakte huiswerk opdracht 5: fragmenten uit boekje "Dader" aan de hand van de vraag: *"Wat heeft je uit deze tekst geraakt (geïrriteerd, verrast etc.) en welke inzichten heb je opgedaan?"*
  Suggesties werkvorm: klassikaal

Blok 3: (20 minuten): Reacties op misdrijven: verschillende visies
Inhoud: Vertonen van enkele videoclips en een striptekening; laten uitvoeren van een of meer opdrachten
Materiaal: Clip nr 40 en 41 (verhaal moeder dader; duurt van 39:03 - 42.59); Clip nr. 29 (buurtwerker Safoan; duurt van 28:40 – 29:41); Clip nr. 13 en 14 (interview met politicus Eerdmans en reactie van Julia daarop; duurt van 10:09 – 13:02).
Eventueel kan ook fragment van buurtvader Simo (clip 36, duurt van 35:44 – 36:43) en/of van groentevrouw (clip 37; duurt van 36:44 – 37:17) aanvullend vertoond worden.
Ook de striptekeningen "nadat het gebeurd was….", "de weken die volgden….", en "maar ik wilde helemaal niet…." kunnen ter illustratie gebruikt worden.
Opdracht: Bespreek huiswerk opdracht 6 aan de hand van de stelling*:* "Ik vind dat een jongere die een delict heeft gepleegd de kans moet krijgen om iets goed te maken richting het slachtoffer en de omgeving".
Suggestie voor werkvorm:

- Laat alle leerlingen eerst individueel bedenken welk cijfer van 1 (geheel mee oneens) tot 5 (geheel mee eens) hij of zij wil geven als reactie op deze stelling.
- Laat leerlingen die hetzelfde cijfer hebben gegeven met elkaar uitwisselen waarom ze dit cijfer hebben gegeven (onderbouwing met argumenten)
- Vraag daarna leerlingen om in gesprek te gaan met leerlingen die een ander cijfer hebben gegeven om te horen welke argumenten deze leerlingen hebben
- Klassikale bespreking: welke argumenten zijn er zoal genoemd door de voor- en tegenstanders van de stelling?

Blok 4: (10 minuten): Introductie op en doorkijkje naar les 3
Inhoud: Instructie door de docent over herstelrecht aan de hand van de bij dit lespakket behorende sheets en het vertonen van een animatiefilmpje van Slachtoffer in Beeld
Materiaal: Sheets uit hoofdstuk 3 van de docentenhandleiding (Toolbox met lesmateriaal); deze sheets sluiten ook aan bij de tekst die leerlingen moeten gaan lezen als huiswerk (zie opdracht 7 van hoofdstuk 4 uit de lesbrief). Zorg dat de benodigde hardware en internettoegang aanwezig is om een filmpje van het internet te vertonen.
Suggesties voor werkvorm: Instructie aan de hand van sheets met vragen na afloop

Blok 5: (5 minuten): Huiswerk introduceren en toelichten
Inhoud: Opdrachten uit lesbrief beknopt doornemen en toelichten; aangeven wanneer en hoe het huiswerk ingeleverd moet worden (digitaal via Magister, anderszins)
Materiaal: Hoofdstuk 4 (Herstelrecht en strafrecht) en 5 (Bepaal je positie: wat vind jij?) uit de lesbrief
Huiswerkopdrachten:

- Opdracht 7 (Lees de tekst over herstelrecht en strafrecht) en vervolgens kunnen leerlingen kiezen uit opdracht 8 (Schrijf op welke nieuwe kennis of inzichten je hebt gekregen) danwel 9 (Belangrijke woorden) uit hoofdstuk 4 (Herstelrecht en strafrecht) van de lesbrief
- Opdracht 10 (argumenten bedenken bij stelling(en)) danwel opdracht 11 & 12 (maak een rap, gedicht, blog, vlog, fotocollage of filmpje) uit hoofdstuk 5 (Bepaal je positie: wat vind jij?) van de lesbrief. Indien leerlingen kiezen voor opdracht 12 kan er gekozen worden uit het maken van een rap, gedicht of klein opstel, oftewel een

tekstdocument (12 a) of een fotocollage, filmpje of vlog, oftewel een AV-productie (12 b).

Les 3 Herstelperspectief: nadere meningsvorming

Lesdoelen:

Leerlingen kunnen na de les:

- Zich beargumenteerd uitlaten over of ze voor- of tegenstander van bredere toepassing van herstelrecht als aanvulling op het strafrecht zijn

Opbouw van de les (circa 50 minuten)

Blok 1: (5 minuten): Korte terugblik op les 2 en introductie van les 3
Inhoud: Terugblik op daderperspectief en instructie over herstelrecht en aansluiting daarvan bij huiswerk opdracht 7 (check: was dit helder?). Introductie van les 3 waarin meningsvorming over herstelrecht uitgebreid aandacht krijgt in de vorm van een Lagerhuisdebat. Aangeven dat maken van huiswerkopdracht 10 – 12 een voorbereiding vormden op dit debat, omdat leerlingen alvast hebben kunnen nadenken over wat ze van herstelrecht vinden.
Materiaal: Geen specifiek materiaal nodig
Suggesties voor werkvorm: Toelichting van docent, die op relevante punten ingaat op de rol van het huiswerk en bij leerlingen beknopt checkt of het huiswerk inderdaad die rol heeft vervuld (verdieping van instructie over herstelrecht vorige les en werken aan oordeelsvorming over herstelrecht ter voorbereiding van het debat).
Alternatieve opdracht(en):

Blok 2: (5 minuten): Meningen over herstelrecht
Inhoud: Vertonen van enkele videoclips en laten uitvoeren van een of meer opdrachten
Materiaal: Clip nr 28 (Julia's vlog over dat zij niet is geïnformeerd over herstelrecht; duurt van 27:30 – 38:39); Clip nr. 32 (Betoog Julia tegen regulier strafrecht; duurt van 32.39-33:26) tot en met clip 33 (Behoefte Julia aan herstel; duurt van 33:27 – 34:42)
Opdracht:
Suggesties voor werkvorm: Klassikaal clips bekijken zonder nabespreking tenzij er brandende vragen zijn.

Blok 3: (35 minuten): Lagerhuisdebat
Inhoud: Uitleggen, voorbereiden en uitvoeren van het Lagerhuisdebat
Materiaal: Hanteer de instructie voor de debatvoorbereiding en begeleiding uit de handleiding. Je kunt varieren met de aantallen die in de handleiding worden genoemd.
Het beoordelingsformulier uit de docentenhandleiding (van tevoren copieren om uit te delen aan de leerlingen die daarmee gaan werken)
Opdracht: Het debat impliciet bouwt voort op de opdrachten die de leerlingen als huiswerk hebben uitgevoerd waarin ze hun mening over herstelrecht hebben kunnen uiten (opdrachten 10 – 12 uit hoofdstuk 5: Bepaal je positie: wat vind jij?)
Suggesties voor werkvorm:
- Algemene uitleg over het debat door de docent (10 minuten)
- Voorbereiding (rollen kiezen, beoordelingsformulieren uitdelen e.d.) (5 minuten)
- Debat uitvoeren (10 minuten)
- Korte nabespreking (5 minuten)

Alternatieve werkvorm: Een andere vorm van debat, zoals staat beschreven in bijlage 2 van de docentenhandleiding in paragraaf 2.5 (Debatvormen gericht op burgerschap).

Blok 4: (5 minuten): Afronding
Inhoud: Vertonen van een laatste videoclip, nazorgaanbod adresseren en leerlingen uitnodigen om als ze dat willen opdracht 12 te maken (rap, gedicht, blog, vlog, fotocollage of filmpje rondom het thema herstelrecht)
Materiaal: Clip nr 53 (voornemen Julia om dader te gaan groeten; duurt van 53:40 – 55:20);
Opdracht: Opdracht 12 a of b (facultatief)
Suggesties voor werkvorm: Aan het eind van de les ruimte bieden voor vragen, reacties e.d.

3.2 Documentaire “Als ik je zie dan groet ik je” en bijbehorende videofragmenten

Beschrijving: Documentairefilm over een slachtoffer van een roofoverval en haar zoektocht naar herstel
Lengte: 55 minuten 51 seconden
Link: http://www.npo.nl/2doc/28-10-2015/KN_1674210
Producent: Viewpoint Productions / Valerie Schuit
De DVD inclusief menu, waarin alle verschillende videofragmenten zijn genummerd, vormt onderdeel van dit lespakket.
Hieronder staat een overzicht inclusief beknopte beschrijving van de verschillende fragmenten uit het DVD-menu.

Videoclips afkomstig uit de documentaire, om in de lessen te gebruiken:

1	0:14 – 1:44	Julia´s vlog voor zitting rechtbank: hoe zullen zij zich voelen?
2	1:45 – 2:14	Titel
3	2:15 – 2:28	Julia loopt door de buurt
4	2:29 – 3:49	In café vertellen Julia en collega wat er is gebeurd
5	3:50 – 4:15	Eigenaresse café vertelt hoe ze Julia aantrof na overval
6	4:15 – 4:52	Nieuwsflits: politiewoordvoerder vertelt wat er is gebeurd
7	4:53 – 6:02	Julia´s vlog: Julia leest haar aangifte voor
8	6:03 – 6:16	Sfeerbeelden Julia in haar kamer
9	6:16 – 7:43	Julia´s vlog: emoties van haar rondom daders / jongens in de buurt (ook sfeerbeelden buurt)
10	7:43 – 8:37	Julia´s vlog: Wat moet er met de dader gebeuren?
11	8:38 – 9:19	Nieuwsflits adolescentenstrafrecht, voxpop Powned e.d.
12	9:20 – 10:08	Julia´s vlog: intro voor interview met Joost Eerdmans
13	10.09 – 12.17	Interview met Joost Eerdmans
14	12:18 – 13:02	Julia´s vlog: Wraak en vergelding niet? Wat dan wel?
15	13:03 - 14:28	Verhaal buurtvader Simo
16	14:28 – 15:40	Verhaal jongerenwerker Safoan
17	15:41 – 16:35	Julia´s vlog: intro gesprek met Thomas Bianchi
18	16:35 – 17:29	Bianchi stelt dat daders het weer goed moeten maken
19	17:30 – 18:49	Bianchi vertelt verhaal van collega wiens dochter is vermoord en die de dader in gevangenis heeft opgezocht
20	18:50 – 19:11	Bianchi stelt dat daders behandeling verdienen
21	19:12 – 19:30	Julia fiets door de buurt naar huis
22	19:31 – 20:16	Julia´s vlog: over confrontatie met moeder dader op straat
23	20:17 – 21:36	Slachtofferbrief, voorgelezen door Julia (audio) terwijl je beelden ziet van de (lege) rechtbank
24	21:37 – 23:02	Julia´s vlog: emoties rondom confrontatie met daders in de buurt: hoe moet je daar nu mee omgaan?
25	23:03 – 23:47	Julia voetbalt met jongetjes in de buurt (sfeer, geen tekst)
26	23:48 – 24:43	Julia´s vlog: Uitspraak rechter
27	24:44 – 27:29	Verhalen gemeenschap: eerst reactie van eigenaresse

		bloemenwinkel, dan ´groentemoeder´, collega/mede-slachtoffer, eigenaar café en vaste cafébezoeker
28	27:30 – 28:39	Julia´s vlog: over dat zij niet over herstelrecht is geïnformeerd (terwijl dat wel moet) en alles zelf heeft moeten uitzoeken en negatieve reacties rechter en advocaat op haar behoefte aan herstel (jongeren zwijgen immers..?)
29	28:40 – 29:41	Safoan over zwijgrecht / straatcultuur en advies advocaten
30	29:42 – 30:11	Sfeerbeelden van Julia bij de tramhalte met sirene e.d.
31	30:12 – 32:38	Intro Julia en interview met Mens en strafrecht over voors en tegens van mediation
32	32:39 – 33:26	Julia´s vlog: betoog tegen regulier strafrecht
33	33:27 – 34:42	Behoefte Julia aan herstel
34	34:43 – 35:00	Julia loopt op straat
35	35:01 – 35:43	Julia´s vlog: over opstelling moeder dader
36	35:44 – 36:43	Buurtvader Simo over rol ouders
37	36:44 – 37:17	Groentemoeder over rol ouders
38	37:18 – 38:15	Verhaal Safoan; waarom gaat het mis? Rol opvoeding
39	38:16 – 39:02	Julia´s vlog: over afwijzing voorstel bemiddeling via gezinsmanager
40	39:03 – 39:40	Intro Julia op gesprek met moeder van dader
41	39:41 – 42:59	Gesprek Julia met moeder van dader
42	43:00 – 44:03	Julia over alles wat niet is gelukt (onder sfeerbeelden)
43	44:04 – 45:38	Julia´s vlog: emoties rondom telefoontje dader aan Julia, gevolgd door gesprek Julia met moeder dader voor afspraak
44	45:40 – 47:32	Julia´s vlog: over teleurstellend gesprek met dader
45	47:33 – 48:32	Tekeningen dader in buurt en 2e gesprek Julia met moeder
46	48:33 – 49:50	Intro Julia over motivatie voor gesprek met dominee
47	49:50 – 51:12	Gesprek met dominee over verzoening en vergeving
48	51:12 – 52:01	Julia´s vlog naar aanleiding van gesprek met dominee
49	52:01 – 52:17	Julis aan het tekenen
50	52:18 - 52:31	Sfeerbeelden van Julia in de moestuin
51	52:32 – 53:13	Safoan adviseert Julia om de daders te groeten
52	53:14 – 53:39	Sfeerbeelden van Julia die in de buurt fietst
53	53:40 – 55:20	Julia´s vlog: over ontmoetingen met dader en elkaar groeten
54	55:20 – 55:50	Aftiteling

Disclaimer: zowel de DVD als de diverse videoclips mogen alleen gebruikt worden in het kader van dit lespakket. Voor meer informatie: www.viewpointdocs.com

3.3 Animatiefilmpje over slachtoffer-dader bemiddeling van Slachtoffer in Beeld

Titel: Animatie slachtoffer in beeld; slachtoffer
Beschrijving: korte schets van een bemiddelingsproces
Lengte: 2 minuten 3 seconden
Link: https://www.slachtofferinbeeld.nl/Hoe-werkt-het2/Hoe-werkt-het1/
Disclaimer: Dit animatiefilmpje mag alleen gebruikt worden in het kader van dit lespakket.
Voor meer informatie: www.slachtofferinbeeld.nl

3.4 Animaties Julie Rosebud

Julia Roeselers, regisseur en het geportretteerde slachtoffer uit de documentaire "Als ik je zie dan groet ik je", is tevens striptekenares en publiceert haar animaties onder de naam Julie Rosebud. De in het lespakket opgenomen tekeningen zijn door haar gemaakt in de periode nadat zij was overvallen. Voor meer informatie: www.julierosebud.nl
Disclaimer: Deze animaties mogen alleen gebruikt worden in het kader van dit lespakket.

De dag dat ik in een gewapende overval terecht kwam

DOOR: JULIE ROSEBUD

NADAT HET GEBEURD WAS, WAS IK BEHOORLIJK GESCHROKKEN, IK STOND TE TRILLEN. MENSEN WAREN HEEL LIEF VOOR ME. IN DE WEKEN DAARNA WAREN ER VEEL CAFE-KLANTEN DIE HUN WOEDE WILDE UITEN.
HET ZIJN SLECHTE KINDEREN!
ZEKER MAROKKANEN!
IK HOOP VOOR JE DAT ZE ZWAAR GESTRAFT WORDEN!
ZEKER SLECHTE OPVOEDING GEHAD.
ZE MOETEN BOETEN!
IK HOOP DAT ZE DE BAK INGAAN!
HOOP DAT JE ZE NOOIT MEER TERUG ZIET!
JAMMER DAT ZE NIET NOG WAT KAPOT GEMAAKT HEBBEN..
POLITIEMAN
ZE HEBBEN EEN GOED PAK SLAAG NODIG!

IN DE WEKEN DIE VOLGDEN KWAM IK MEER TE WETEN OVER DE JONGENS DIE GEARRESTEERD WAREN, DIRECT NA DE OVERVAL. ZE WAREN PAS 14, EN 16 JAAR OUD! ZE WOONDEN VLAKBIJ IN DE BUURT EN DE JONGSTE DROEG HET MES EN WOOND MAAR EEN PAAR HUIZEN VAN MIJ VANDAAN! IK KENDE ZIJN MOEDER, ZE WAS HEEL AARDIG. TOEN ZE HOORDE WATER GEBEURD WAS, KREEG ZE EEN HARTAANVAL. DIE ZE GELUKKIG OVERLEEFDE.
DE JONGENS KREGEN JEUGDDETENTIE VOOR BIJNA 6 MAANDEN.
TOEN ZE VRIJ KWAMEN, KWAM DE JONGSTE GELIJK WEER IN DE PROBLEMEN. ONDER ANDERE DOOR RIJDEN IN EEN GESTOLEN AUTO. ZIJN MOEDER EN ZUS WAREN RADELOOS. IEDEREEN IN DE BUURT WIST ER VAN. SOMMIGE WINKELIERS WERDEN BANG EN PLAATSTEN CAMERA'S...

MAAR IK WILDE HELEMAAL NIET DAT DEZE FAMILIES VERDER KAPOT GINGEN. IK WILDE ZE NIET HATEN, EN DIE JONGENS OOK NIET!
ZE NAAR DE GEVANGENIS STUREN GAF ME GEEN VOLDOENING. IK HAATTE ZE NIET. DAT IS WAT IK VOELDE.
IK BEGON ME TE VERDIEPEN IN "RESTORATIVE JUSTICE" EN REALISEERDE ME DAT WAS WAT IK WILDE.. TE HERSTELLEN WAT ER KAPOT WAS GEMAAKT EN ZE HELPEN OM OPNIEUW TE BEGINNEN, EEN TOEKOMST TE BIEDEN, ZE TE VERGEVEN, WEER BUREN TE ZIJN!
DE GEVANGENIS IS NIET GOED VOOR MENSEN EN ZEKER NIET VOOR KINDEREN!
HET NEDERLANDS STRAF SYSTEEM IS ZÓ GEFOCUST OP WRAAK EN HOUDT HAAT IN LEVEN.
KINDEREN OPSLUITEN IS DAT NIET 'EVIL'?
EHMM...
SHIIIIT!
IK KLINK EEN BEETJE ALS EEN PREDIKANT HÈ?!
HALLELUJA

3.5 Sheets voor instructie over herstelrecht aan leerlingen

Onderstaande dia's kunnen worden gebruikt bij de instructie in les 2. Deze zijn terug te vinden in een apart powerpointbestand dat u per mail wordt toegestuurd.

rjn restorativejustice.nl

Herstelrecht in het kort

rjn restorativejustice.nl

Doelen van strafrecht

Preventie (voorkomen van herhaling)
Vergelding (wraak nemen, boete laten doen)
Re-integratie (iemand weer terug in de maatschappij brengen)
Herstel (zaken recht zetten en repareren)

plus……Vertrouwen , Normeren, Beschermen, Veiligheid

rjn restorativejustice.nl

1. Eerste Boek. Algemeene bepalingen
Titel IIIA. Het slachtoffer
Tweede afdeling. Schadevergoeding
Artikel 51h
1.
Het openbaar ministerie bevordert dat de *politie* in een zo vroeg mogelijk stadium het *slachtoffer* en de *verdachte* mededeling doet van de mogelijkheden tot bemiddeling.
2.
Indien een bemiddeling tussen het slachtoffer en de verdachte tot een overeenkomst heeft geleid, houdt de rechter, indien hij een straf en maatregel oplegt, daarmee rekening.

rjn restorativejustice.nl

Eerste Boek. Algemeene bepalingen
Titel IIIA. Het slachtoffer
Tweede afdeling. Schadevergoeding
Artikel 51h
3.
Het openbaar ministerie bevordert bemiddeling tussen het slachtoffer en de veroordeelde, nadat het zich ervan heeft vergewist dat dit de instemming heeft van het slachtoffer.
4.
Bij algemene maatregel van bestuur kunnen nadere regels worden gesteld betreffende bemiddeling tussen het slachtoffer en de verdachte of tussen het slachtoffer en de veroordeelde.

rjn restorativejustice.nl

Vormen van herstelgericht werken

Buurtbemiddeling
Peer mediation op scholen
Bureau HALT (werkstraffen voor jongeren)
Herstelbemiddeling
- Herstelconferenties
- Slachtoffer-dadergesprekken / *SiB Mediation*
- Mediation

Herstelgerichte detentie
Herstelgerichte nazorg

rjn restorativejustice.nl

Effecten van herstelrecht

•Recidivevermindering (tot 50% minder kans op herhaling)
•Naleving / compliance door de dader
•Vermindering angst, woede en trauma slachtoffer
•Betere informatiepositie slachtoffer
•Meer gevoel van rechtvaardigheid bij slachtoffer en dader
•Herstel voor slachtoffer, dader en gemeenschap
•Tevredenheid slachtoffer
•Efficiency en minder kosten

rjn restorativejustice.nl

Herstelgerichte vragen veroorzaker / dader

1. Wat is er gebeurd?
2. Waar dacht je aan toen het gebeurde?
3. Waar heb je sindsdien aan gedacht?
   Wat vind je er nu van?
4. Wie is er getroffen of benadeeld door wat je hebt gedaan? Op welke manier?
5. Wat denk je dat er nodig is om te doen om dingen recht te zetten of te herstellen?

rjn restorativejustice.nl

Herstelgerichte vragen benadeelde/slachtoffer

1. Wat gebeurde er precies?
2. Waar dacht je aan toe je je realiseerde wat er gebeurd is?
3. Welke gevolgen heeft dit gebeuren voor jou en anderen gehad?
   Wat vind je er nu van?
4. Wat is het moeilijkste voor jou geweest?
5. Wat denk je dat er moet gebeuren om dingen recht te zetten en te herstellen?

3.6 Instructie Lagerhuisdebat

Bij een debat verdedigen de deelnemers een stelling of vallen deze aan. Het team met de beste argumenten en de meeste overtuigingskracht wint het debat. We gebruiken hier de methode van Het Lagerhuis, vooral bekend geworden dankzij de VARA. Deze debatvorm is gebaseerd op de debatvoering in het Engelse Lagerhuis.

Het debat wordt georganiseerd aan de hand van 6 stappen:

1. Debatvorm introduceren
2. Rollen verdelen
3. Stelling kiezen
4. Voorbereiden
5. Debatteren
6. Afronden

1. Introductie van het debat

Bij een debat proberen twee partijen elkaar te overtuigen van de juistheid van hun visie op een stelling. De ene partij verdedigt de stelling, de andere valt die aan. Moderne debatvormen kennen duidelijke regels en afspraken, hebben een wedstrijdelement en een jury die een beoordeling geeft van de vaardigheden en overtuigingskracht van de debaters. Anders dan bij een discussie en dialoog veranderen de deelnemers tijdens een debat in principe niet van mening.

Toch vindt bij een debat wel degelijk onderzoek van meningen plaats: om een stelling met verve te kunnen verdedigen moet je een onderwerp goed doordenken
om goede en overtuigende argumenten te bedenken. Wanneer je een stelling moet verdedigen waarmee je het persoonlijk niet eens bent moet je leren je eigen mening uit te stellen en je in te leven in de rol van voor-of tegenstander. Tijdens een debat, tenslotte, zal je goed moeten luisteren naar de argumentatie van de tegenpartij om deze te kunnen weerleggen.
De ervaring is dat deze vorm kinderen over het algemeen erg aanspreekt. Door het wedstrijdelement is het een dynamische, spannende en motiverende vorm om met een onderwerp aan de slag te gaan.

Bij deze les kiezen we voor het zogenaamde vaste rollen debat:
Hierbij ligt vast welk team de stelling verdedigt en welk team de stelling aanvalt. De deelnemers veranderen niet van mening. Kinderen moeten dus wellicht een stelling verdedigen waar ze het zelf niet (geheel) mee eens zijn. Tijdsduur is 10 minuten.

2. Rollen verdelen

Bij het Lagerhuisdebat kun je de volgende rollen onderscheiden:
•Debaters, zij hebben als taak om de stelling zo overtuigend mogelijk aan te vallen of te verdedigen.
•Jury, heeft als taak om te beoordelen welk team met de meeste overtuigingskracht heeft gesproken. De juryleden gebruiken hiervoor een beoordelingsformulier
•Publiek, luistert naar het debat en kiest de publieksfavorieten: een winnend team en de beste debater.

Het aantal deelnemers is maximaal 10 per team. De jury wordt gevormd door
2 of 3 kinderen. De overige kinderen zijn het publiek. Het publiek vervult een belangrijke rol door na afloop te stemmen voor de publiekswinnaars (team en beste debater) van het debat. Afhankelijk van de groepsgrootte kun je deze aantallen natuurlijk aanpassen. Wanneer je met kleinere teams gaat werken is 10 minuten misschien te lang voor een stelling. Je kunt dan experimenteren met een kortere tijdsduur.
Een actieve rol is natuurlijk het leukste, maar als je afwisselend de verschillende rollen vervult blijkt elke rol leerzaam te zijn. Als debater oefen je de debatvaardigheden, als jury kijk je kritisch naar het debat met behulp van een aantal aandachtspunten, als publiek leer je door te kritisch kijken en te luisteren.

Rol gespreksleider:
•Rollen verdelen waarbij je streeft naar teams die aan elkaar gewaagd zijn, met een goede verdeling van verschillende niveaus per team;
•Uitleggen wat van elke rol verwacht wordt.

3. Stelling kiezen

Stelling(en) Introduceren; in dit geval bijvoorbeeld: “Herstelbemiddeling is veel te soft” en “Slachtoffers hebben niks aan herstelbemiddeling, het werkt alleen in het voordeel van daders”.

4. Voorbereiden

De voorbereiding omvat het klaarzetten van de opstelling voor het debat, het inleven in de stelling en voorbereiden van argumenten. Voor de jury is het belangrijk om nog even de beoordelingscriteria door te nemen.
Je kunt net als bij het Het Lagerhuis gebruik maken van een klok, bijvoorbeeld een time timer of een klok op het digibord.

Opstelling
Bij elk van de debatvormen passen we de indeling van de ruimte aan. Dit zorgt voor structuur in het debat en maakt de inhoudelijke posities zichtbaar.
Bij het vaste rollen debat zitten de voor-en tegenstanders tegenover elkaar. Bij de officiële “op weg naar het Lagerhuis” debatten staan er twee rijen van 5 stoelen voor elk kamp. Kinderen die het woord willen gaan staan.
Je kunt de stoelen ook in een rij tegenover elkaar zetten.

Voorbereiding debaters
De opdracht voor de debaters is om de stelling zo overtuigend mogelijk aan te vallen of te verdedigen.
Ook een heel korte voorbereidingstijd is als moment van reflectie een goede impuls en zal de kwaliteit van het debat verbeteren.
Het kan voor kinderen in het begin moeilijk zijn om pas vlak voor het debat te horen of ze voor of tegen de stelling zullen zijn.

Voorbereiding jury
Het is de taak van de jury om te beoordelen welk team en welke debater het meest overtuigend was in de argumentatie. Terwijl de debaters zich voorbereiden kan de jury

helpen de opstelling klaar te zetten en is er tijd om het beoordelingsformulier nog even door te lezen.

Rol gespreksleider:
•Klaarzetten opstelling in de ruimte
•Begeleiden voorbereiding debaters
•Begeleiden voorbereiding jury

5. Het debat zelf

Het debat wordt geleid door de docent.
De jury observeert het debat en maakt ter ondersteuning van het oordeel aantekeningen op het beoordelingsformulier.
De deelnemers nemen hun plaats in. Het team links van de jury is team 1, rechts is team 2. Als de posities voor en tegen nog niet aangewezen waren gebeurt dat nu. Het debat kan beginnen!
Spelregels:
•Als je wat wilt zeggen ga je staan;
•Je mag pas spreken wanneer de gespreksleider je het woord geeft;
•Je laat elkaar in principe uitpraten;
•Je mag reageren op wat de ander zegt, maar nooit op de persoon spelen;
•De gespreksleider mag je het woord weer afnemen, bijvoorbeeld wanneer je teveel afdwaalt van de stelling of de tegenpartij respectloos benadert.

Rol van de gespreksleider:
•Geef de sprekers het woord. Zorg ervoor dat beide teams evenredig aan bod komen en dat binnen elk team een eerlijke verdeling van sprekers aan het woord komt;
•Bewaak de tijd, zowel van het hele debat (klok!) als de spreektijd van de deelnemers. De leidraad hierbij is: kort en krachtig. Een spreker die te veel uitweidt mag onderbroken worden;
•Bewaak de inhoud. Enerzijds gaat het hierbij om het handhaven van de regels voor respect en fatsoen: de kinderen mogen reageren op wat de andere partij zegt, maar het nooit op de persoon zelf spelen.
Daarnaast moet de bijdrage inhoudelijk relevant zijn en voldoende relatie hebben tot de oorspronkelijke stelling. Wanneer dit niet zo is kan de gespreksleider het debat weer terug brengen naar de stelling, bijvoorbeeld door een vraag te stellen, de stelling opnieuw te poneren of door een nieuwe invalshoek op de stelling in te brengen;
•Houd de vaart erin. Stel een vraag of geef een nieuwe invalshoek als het debat voortijdig dreigt uit te doven.

6. Afronden

Als de tijd om is stopt het debat meteen. Je kunt de laatste 10 seconden door het publiek laten aftellen, net als bij het Lagerhuis van de VARA.
De juryleden krijgen vervolgens het woord. In eerste instantie kan elk lid onafhankelijk zijn oordeel geven. Bij een jury van drie leden zal dan altijd 1 team als winnaar uit de bus komen. Een alternatief is dat de jury even tijd krijgt om te overleggen.
Het jury oordeel omvat in ieder geval:

•Het aanwijzen van het sterkste team en de beste debater;
•De belangrijkste reden waarom dit team / deze persoon wint;
Als het kan geeft de jury ook een voorbeeld van 'good practice' dat hun is opgevallen: een goed argument, een scherpe reactie of een goede manier van presenteren.

Rol gespreksleider:
•Geeft de jury het woord;
•Geeft ter aanvulling op het jury rapport positieve feedback: benoem nog even een goed argument, een goede bijdrage van juist ook kinderen die nog onzeker zijn in het debat;
•Laat het publiek kiezen voor een team en een debater; Vat de argumenten voor en tegen de stelling samen en koppelt deze weer terug naar de inhoud van de les.

Debatbeoordelingsformulier

Argumenten	Team 1	Team 2
Beste argumenten		
Beste in het weerleggen van argumenten van de tegenstander		
Presenteren		
Beste in taalgebruik (gebruik van mooie overdrijvingen, mooie zinnen, etc..)		
Beste in stemgebruik (helder, duidelijk, spelen met emoties)		
Score (tel de kruisjes)		
Team met de meeste kruisjes is winnaar		

Het beste argument dat je gehoord hebt

……
……
……

Belangrijkste reden dat dit team gewonnen heeft

……
……
……

3.7 Informatie over online werkvormen: AnswerGarden en Linoit

Leerlingen hebben tegenwoordig eigenlijk allemaal de beschikking over een mobiele telefoon. Op scholen kunnen deze mobieltjes (gratis) verbonden worden met het internet via de Wifi van de school.
Aldus kan er in de klas gewerkt worden met online werkvormen, zoals Linoit en Secret Garden, de tools die als werkvorm worden aangeraden voor bepaalde opdrachten in deze lessenserie.
Voor docenten die niet bekend zijn met deze tools staan hieronder wat links en nadere achtergrondinformatie opgenomen, waarin deze tools nader worden toegelicht voor gebruik in de klas.
Beide tools zijn gratis applicaties (Apps), die zowel docenten als leerlingen zonder enige kosten kunnen downloaden.

AnswerGarden

AnswerGarden is een gratis app en online website die je kunt gebruiken om feedback te verzamelen over een bepaald onderwerp. Je leerlingen reageren op een vraag door middel van het invoeren van tekst. De reacties van de deelnemers worden weergegeven in een woordwolk, waarbij veel voorkomende reacties groter worden weergegeven dan reacties die slechts één keer gegeven zijn.

Stappen:
1. Bekijk een voorbeeld van een AnswerGarden op https://answergarden.ch/view/46. Vul zelf ook een reactie in om te kijken hoe het werkt.
2. Ga naar www.answergarden.ch/create Maak hier een eigen AnswerGarden. Stel een vraag over een onderwerp dat je zelf kiest.
3. Deel jouw AnswerGarden met iemand anders. Vraag iemand anders om een reactie te geven op jouw vraag.
4. Je kunt een bestaande answergarden razendsnel zoeken als je beschikt over het nummer. Je vult dit unieke nummer hier in: https://answergarden.ch/app/ en je gaat direct naar de betreffende answergarden.

Linoit

Linoit (www.linoit.com) is een digitaal prikbord dat geschikt is voor individueel gebruik maar ook toegepast kan worden in een groep / klas.
Je kunt bijvoorbeeld een foto collage maken, ideeën delen en verzamelen en discussies voeren. Daarnaast kun je groepen creëren en bestanden (foto's, films, muziek, tekstbestanden) uploaden, delen en becommentariëren.
Enkele mogelijkheden van Lino kun hier bekijken:
https://www.youtube.com/watch?feature=player_embedded&v=L2zoKCbBvAw (nederlands)
of: https://www.youtube.com/watch?v=Nu5CRDB31wE (Engels)

Als je 'linoit' intypt in YouTube kan je nog veel meer instructiefilmpjes vinden.

Bijlage 1 Achtergrondinformatie over herstelrecht

1. Informatie over diverse herstelrechtelijke aanbieders en verschillende vormen van herstelrecht

Onderstaande tekst is deels ontleend aan hoofdstuk 6 uit het boek Mediation in Strafzaken; de praktische toepassing van restorative justice en herstelrecht. Janny Dierx en Anneke van Hoek, Den Haag, Sdu uitgevers, 2012.

Herstelgerichte praktijken buiten het strafrecht

Er bestaan allerlei herstelgerichte praktijken buiten het strafrecht. Het doel daarvan is om met de betrokkenen zelf het conflict op te lossen en aldus te voorkomen dat conflicten verder escaleren, er aangifte bij de politie gedaan wordt en de zaak in het strafrecht terecht komt. Door incidenten samen met de betrokken partijen zoveel mogelijk in de maatschappelijke sfeer op te lossen of af te doen, hoeft het strafrecht alleen als uiterste redmiddel ('ultimum remedium') ingezet te worden.
Er is op dit gebied sprake van een duidelijke groeimarkt: het aantal herstelrechtelijke aanbieders dat buiten het strafrecht werkt is in de loop der tijd sterk toegenomen, zowel in Nederland als daarbuiten.

Herstelgerichte praktijken buiten het strafrecht: enkele voorbeelden

Buurtbemiddeling
- Jongerenbuurtbemiddeling door JOLO (Jongeren Lossen het Op): www.jongerenbuurtbemiddeling.nl
- Het Centrum voor Criminaliteit en Veiligheid heeft diverse instrumenten zoals een handboek, een video en een kwaliteitstoets voor trainingen van buurtbemiddelaars ontwikkeld. Zie: www.hetccv.nl/instrumenten/Buurtbemiddeling/index

Herstelrecht en leerlingenbemiddeling op scholen
- Expertise Centrum Herstelrecht in het Onderwijs (ECHO): www.herstelrechtinhetonderwijs.nl
- Stappenplan voor scholen die een project leerlingenbemiddeling op willen zetten: www.hetccv.nl/instrumenten/Leerlingbemiddeling/index
- Jongerenrechtbanken waarin echte incidenten van leerlingen behandeld worden door mede-leerlingen die getraind zijn om de rol van rechter, officier van justitie of advocaat te vervullen. Zie: www.jongerenrechtbanken.nl

Eigen Kracht conferenties:
- Bij Eigen Kracht conferenties wordt de kring rondom de partijen groter gemaakt: ook familieleden, vrienden , buurtbewoners en andere mensen die betrokken en geschrokken zijn worden uitgenodigd om te participeren in de oplossing van het conflict of probleem. Zie: www.eigen-kracht.nl

Buurtbemiddeling is een bekend voorbeeld van een herstelgerichte praktijk die stevig is verankerd in Nederland. De bemiddeling richt zich op het vroegtijdig aanpakken van conflicten of onenigheid tussen (groepen) buren die de leefbaarheid in een buurt negatief

beïnvloeden. In Nederland zijn het vrijwilligers die bemiddelen tussen partijen. Vaak is sprake van ondersteuning van de bemiddelaars door professionele dienstverlenende organisaties die bijvoorbeeld door de gemeente worden gefinancierd. In gevallen waarin jeugdigen bij een incident zijn betrokken worden soms ook jongeren ingezet als bemiddelaar.

Een ander bekend voorbeeld is ***leerlingbemiddeling*** (in het engels: *peer mediation*) op scholen. De invoering daarvan is gericht op het oplossen en regelen van conflicten tussen leerlingen door leerlingen zelf in plaats van door docenten.

Een ***Eigen Kracht conferentie*** kan zowel binnen de jeugdzorg (familieconferentie) als daarbuiten worden toegepast en zowel zonder dat er sprake is van een strafbaar feit als naar aanleiding daarvan. Als de conferentie naar aanleiding van een strafbaar feit plaatsvindt, dan wordt het een ***herstelconferentie*** genoemd. In onderstaand kader staat een voorbeeld van de gang van zaken tijdens een herstelconferentie.

Voorbeeld van een herstelconferentie

"Ik was voor jullie helemaal niemand. Zelfs nu, maanden later ben ik nog niet de oude. Ik voel me niet meer veilig, ben continu op m'n hoede en slaap slecht. Het ergste is dat jullie mij enorm vernederd hebben door mij als grof vuil te behandelen. Met geweld werd ik door jullie op de grond gesmeten". Boordevol emoties en vechtend tegen haar tranen vertelt een oudere vrouw, die slachtoffer is geworden van een brute pinautomaatoverval door twee daders, haar relaas.

"Nu kan ik jullie eindelijk zien en lukt het mij om te ontdekken wat voor jongens jullie zijn. Maar wat jullie mij hebben aangedaan, zal ik mijn leven lang niet vergeten".

De daders zijn behoorlijk onder de indruk en zelfs geëmotioneerd na het horen van haar verhaal. Ze hebben geen moment stilgestaan bij de gevolgen van hun gedrag voor deze vrouw. Ze bieden het slachtoffer hun excuses aan en zeggen mee te willen werken aan het herstel van de geleden schade.

Als de vader van een van de daders aan het woord is, kan hij nauwelijks zijn emoties onderdrukken. De vader ziet een gebroken vrouw voor zich met wie hij het vreselijk te doen heeft.

Tegen de verwachtingen in praat de moeder van een van de daders het gedrag van haar zoon goed. Ze wordt al snel door de deelnemers aan de conferentie gecorrigeerd, waarna de moeder inbindt en ook zij de ernst van de zaak inziet.

Het slachtoffer wordt gevraagd wat voor haar de uitkomst van de bijeenkomst moet zijn. Zij wil een behoorlijke schadevergoeding: geld dat de daders zelf moeten verdienen, zonder dat anderen, de ouders, bijspringen. Verder spreekt het slachtoffer de hoop uit dat de daders inzicht hebben gekregen in het verdriet dat ze haar en haar omgeving hebben aangedaan. Ze verwacht van de daders dat ze geen nieuwe slachtoffers zullen maken. Na enige discussie komen daders en slachtoffer tot een overeenkomst. De afspraken en intenties worden middels een herstelplan op papier vastgelegd en door alle aanwezigen ondertekend.

Het is mogelijk dat de uitkomsten van een herstelconferentie op de een of andere manier een rol spelen in het kader van een strafproces. Deze herstelgerichte praktijk kan zich dus zowel buiten als binnen het strafrecht afspelen.

Herstelgerichte praktijken binnen het strafrecht
Naast herstelconferenties, die mogelijk strafrechtelijke vervolging kunnen voorkomen indien partijen zelf tot bevredigende afspraken komen, kan strafvervolging ook voorkomen worden door jeugdige first offenders te verwijzen naar Bureau Halt.
Indien er sprake is van meer ernstige misdrijven en/of indien deze gepleegd zijn door recidivisten, dan zal een strafrechtelijke vervolging noodzakelijk zijn. Daarnaast of als aanvulling daarop kunnen er echter slachtoffer dadergesprekken plaatsvinden door Slachtoffer in Beeld of kan een strafrechtelijke mediation worden georganiseerd.

Bureau Halt (bron: www.halt.nl)

Jongeren zoeken soms de grens op. Experimenteren hoort bij hun leeftijd. Maar soms gaan zij te ver en plegen ze een misdrijf of overtreding. De omgeving kan hier veel last van hebben. Denk aan de winkelier van wie gestolen wordt of de bewoners van een wijk waar een groep jongeren overlast veroorzaakt.
Door direct en op een grondige manier in te grijpen, voorkomt Halt dat gedrag van kwaad tot erger wordt. De Halt-straf heeft tot doel grensoverschrijdend gedrag zo vroeg mogelijk te stoppen en genoegdoening te bieden aan de slachtoffers en aan de maatschappij.
Tijdens de Halt-straf confronteert Halt de jongere met zijn gedrag en de gevolgen daarvan. Halt probeert jongeren te laten inzien dat zij zelf invloed kunnen uitoefenen op hun gedrag. Dit is niet het enige onderdeel van de Halt-straf, want jongeren moeten ook hun excuses aanbieden aan hun slachtoffers, eventueel de schade vergoeden en in sommige gevallen volgt ook een werkstraf.
Zo pakt Halt de kans op herhaling van dit gedrag onmiddellijk aan en houden we de samenleving veilig. Natuurlijk worden opvoeders hierbij betrokken. Jongeren hebben ouders nodig om op het goede spoor te blijven. Halt spreekt de jongeren samen met hun ouders. Bovendien moeten bij minderjarigen onder de 16 jaar de ouders ook tekenen voor de Halt-straf.
Halt biedt jongeren de kans om hun strafbare gedrag recht te zetten zonder dat dit langdurige gevolgen heeft. Als een jongere de Halt-straf naar behoren afrondt, voorkomt hij op deze manier een justitiële aantekening. Dat betekent niet dat een Halt-straf vrijblijvend is: als een jongere niet meewerkt aan zijn Halt-straf, komt hij alsnog in contact met Justitie.

Slachtoffer in Beeld

Sinds 2007 voert de Stichting Slachtoffer in Beeld (SIB) in opdracht van het ministerie van Veiligheid en Justitie de hiervoor al een paar keer ter sprake gebrachte zogenaamde slachtoffer-dadergesprekken uit.[1] Vanaf 2007 is Slachtoffer in Beeld een zelfstandige organisatie onder de koepel van Slachtofferhulp Nederland en verantwoordelijk voor een uniforme en landelijke implementatie van zogenaamde slachtoffer-dadergesprekken. Jonge daders zijn de voornaamste doelgroep. Bij SIB melden zich inmiddels ongeveer duizend slachtoffers en daders per jaar met het verzoek om een slachtoffer-dader gesprek.[2]

---

[1] Sinds 2007 is Slachtoffer in Beeld door het ministerie van Veiligheid en Justitie aangewezen om landelijk slachtoffer-dadergesprekken te organiseren en te begeleiden, zie http://www.slachtofferinbeeld.nl
[2] Binnema, 2011, p. 5.

Gesprekken zijn zowel met volwassenen als met jeugdige daders mogelijk. Het doel is een bijdrage te leveren aan het verwerken van leed en schuld. niet het herstel van de schade en/of de verhouding tussen dader en slachtoffer centraal staat, maar het mogelijk maken van een gesprek tussen dader en slachtoffer op zich. Dat gesprek is met name gericht is op de emotionele verwerking. In de opzet van de slachtoffer-dadergesprekken is er geen noodzakelijke link met het strafproces, maar mag de officier van justitie of de rechter met de uitkomst van een dergelijk gesprek wel rekening houden. Een slachtoffer-dadergesprek is volgens het OM een contact tussen slachtoffer en dader, dat beiden de kans geeft de andere kant van het misdrijf te zien. Door samen naar de gevolgen, motieven en vragen rondom het misdrijf te kijken, kunnen slachtoffer en dader zich anders tot elkaar gaan verhouden. Interessant is dat de evaluatie van de slachtoffer-dadergesprekken laat zien, dat zelfs als er voor daders in strafprocessuele zin ´niets te winnen´ valt – ze staan vaak geheel los van het strafproces – veel daders toch behoefte blijken te hebben om tekst en uitleg te geven aan hun slachtoffers. Daders die hebben deelgenomen begrijpen, door het verhaal van het slachtoffer, de gevolgen die ze hebben aangericht beter en dat raakt hen ook dieper. Slachtoffers ervaren na het gesprek minder boosheid en angst voor de dader.[3] SIB voert in het hele land slachtoffer-dadergesprekken uit. Onderstaand verhaal geeft een impressie van zo'n bemiddelingsgesprek[4].

Voorbeeld van een slachtoffer – dader gesprek

Het slachtoffer was een vrouw van middelbare leeftijd. De dader, een 14-jarige buurjongen van het slachtoffer, had in het huis van de vrouw ingebroken en een dvd-speler gestolen.
In het bijzijn van de mediator hebben het slachtoffer en de dader 2 uur met elkaar gesproken. De conversatie verliep soms fel en geëmotioneerd. Na afloop had de mediator het gevoel dat beide partijen elkaars verhaal hadden gehoord en iets belangrijks hadden geleerd over elkaar en de impact die criminaliteit kan hebben.
De partijen kwamen overeen dat de dader de kosten zou betalen van de schade aan de woning en van de ontvreemde dvd-speler. Ze spraken gelijk een betaalschema af. Gedurende de bijeenkomst heeft de dader verschillende keren zijn excuus aangeboden aan het slachtoffer en stemde hij ermee in om een werkstraf uit te voeren bij de voedselbank die werd gesponsord door de kerk waar het slachtoffer lid van was. Het slachtoffer vertelde dat ze zich minder boos voelde en angstig nadat ze meer had gehoord over de details van het delict en de dader beter had leren kennen.

Slachtoffer in Beeld voert in een klein deel van de aan haar doorverwezen zaken ook herstelconferenties uit, waarbij ook de kring rond de dader en het slachtoffer betrokken worden bij de bemiddeling.

[3] Zie ook de informatie op www.slachtofferinbeeld.nl
[4] Het betreft hier een buitenlands voorbeeld. In Nederland zou deze casus echter op een vergelijkbare manier plaats kunnen vinden. De casus is overgenomen uit: Bazemore en Umbreit, 2003, p. 226.

Mediation in strafzaken[5]

Mediation in strafzaken is de interventie die wordt toegepast als aangifte wordt overwogen en/of is gedaan. Mediation in strafzaken is een praktische toepassingsvorm van herstelrecht. Mediation heeft als doel een slachtoffer buiten de setting van het strafproces of de strafzitting aan het woord te laten komen en perspectief te bieden op genoegdoening, niet alleen voor materiële maar ook voor emotionele en psychische schade. Het slachtoffer krijgt de gelegenheid de dader in een andere – veel kwetsbaarder – positie te zien dan tijdens de strafbare gebeurtenis. Bij een dader brengt een directe confrontatie met het aangerichte leed inzicht in de gevolgen van het eigen handelen. Een dader wordt geconfronteerd met de gevolgen van zijn handelen voor het slachtoffer. Vaak toont de dader besef van schuld aan het slachtoffer. Dit kan bijdragen aan het (emotionele) herstel van het slachtoffer.

Bij mediation in strafzaken staat niet de waarheidsvinding voorop, maar de beleving van de gebeurtenis, de impact en de gevolgen ervan. In een succesvol mediationproces worden emoties en percepties bespreekbaar en is het mogelijk dat de gevoelens over de gebeurtenis achteraf veranderen (in een gunstige, minder belastende zin). Net zoals bij mediation op andere terreinen is het doel van mediation dat positieve acties en ander gedrag de plaats innemen van de conflictueuze situatie. Bij het toepassen van mediation in strafzaken kan ook worden gedacht aan toepassing van het “conferencing” model. Het kan de resultaten van de mediation ten goede komen als ook steunpilaren en belanghebbenden bij de afwikkeling van een ingrijpende gebeurtenis en het herstel worden betrokken.

Door verantwoordelijkheid te nemen voor herstel van de schade en andere gevolgen, kan de dader zijn schuldgevoelens en schaamte op een andere en doorgaans positievere manier verwerken. De dader wordt aangesproken op zijn verantwoordelijkheidsgevoel en kan daar invulling aan geven (terwijl de systematiek van de strafrechtspleging de dader meer uitnodigt om zijn aandeel te verkleinen en de verantwoordelijkheid te ontlopen). Een mediation biedt de dader een kans om symbolisch (bijvoorbeeld door het maken van excuses of een bepaalde taak op zich te nemen) en/of materieel (schade betalen) iets goed te maken. Een gesprek draagt ook bij aan het (symbolisch) in evenwicht brengen van de machtsverhoudingen: tijdens de strafbare gebeurtenis was de dader degene met (meer) macht. Tijdens een bemiddelingsgesprek is het slachtoffer weer gelijkwaardig (of sterker nog, het slachtoffer mag iets verlangen van de dader) en wordt de – geschonden – norm van de maatschappij (her)bevestigd. De begeleiding van het gesprek door een onafhankelijke derde is nodig vanwege de emoties die door de strafbare gebeurtenis kunnen loskomen. Een tweede reden voor deze begeleiding is gelegen in het geschonden vertrouwen waardoor ‘normale’ communicatie tussen slachtoffer en dader – in ieder geval tijdelijk – niet mogelijk is. Waar de juridische context in het kader van het strafproces sterk wordt ingekleurd door het recht op een eerlijk (straf) proces van de verdachte, is mediation in strafzaken gericht op het faciliteren van een eerlijk herstelproces: zowel voor het slachtoffer als voor de dader.

---

[5] Uit: *Mediation in Strafzaken*. Dierx, Slump & Leijten, Strafblad, september 2012, SdU uitgevers, Den Haag

Een voorbeeld:

Verdachte O. en benadeelde M. zijn beiden student in Amsterdam. Op een avond gaat M. met vier vriendinnen naar een discotheek. Het is er behoorlijk druk, het is redelijk donker en er is een rookmachine. De meeste mensen staan met een glas bier op de dansvloer. O. maakt op de dansvloer een beweging waardoor zijn bierglas kapot gedrukt wordt in het gezicht van M. M. moet naar het ziekenhuis voor verdere behandeling en zal een blijvend litteken in haar gezicht overhouden. M. doet aangifte omdat zij meent dat O. haar met opzet heeft verwond in reactie op diens veronderstelling dat M. bier over hem heen gooide. O. vindt het vreselijk wat er gebeurd is, baalt dat hij zo dronken was en zegt dat hij alleen maar iemand probeerde terug te duwen die tegen hem was aangevallen.

Het blijkt dat het ongeval in de discotheek grote invloed heeft op M. In het begin is zij heel boos en vraagt zich af waarom O. haar zo maar opeens heeft aangevallen. Verder maakt zij zich zorgen over de wond in haar gezicht. Zij vindt het erg om een litteken op haar gezicht over te houden. Ook later heeft zij nog last van het ongeval: in grote groepen voelt zij zich niet langer op haar gemak en als ze uitgaat is ze vaak gespannen. In overleg met Slachtofferhulp vult zij een schadeonderbouwingsformulier in: voor materiële- en immateriële schade vraagt M. een vergoeding van € 1500.

De advocaat van O. vraagt aan de officier van justitie of O. kan deelnemen aan “mediation naast strafrecht”. O. staat nog vaak stil bij wat er die avond is gebeurd en wil M. vertellen dat hij het niet persoonlijk bedoelde. Ook wil hij de schade vergoeden die M. heeft geleden. De advocaat zegt dat O. in strafrechtelijke zin niet bekent, maar wel erkent dat hij ter plekke door omstandigheden M. letsel heeft toegebracht. De advocaat geeft aan dat strafvervolging grote consequenties heeft voor de toekomst van O. omdat hij met een strafblad niet zijn studie kan afronden in de VS. Beide deelnemers zijn zich bewust van het feit dat de beslissing over de vervolging en de mogelijke straf bij het OM en de rechter ligt.

De gesprekken bij de mediator verlopen constructief. De kwestie wordt uitgepraat, zowel O. als M. wil tot een afronding komen. Als O. van M. hoort wat de impact van het incident op M. is geweest, vindt hij een hogere financiële vergoeding als genoegdoening op zijn plaats. O. en M. komen een vergoeding overeen van € 3000. M. zegt dat zij de officier van justitie zal vragen af te zien van vervolging nu zij overeenstemming bereiken over een hogere schadevergoeding.

2 De wet en een schema over de kenmerken van strafrecht en herstelrecht

Het wetboek van strafvordering zegt over herstelrecht / bemiddeling het volgende:

Artikel 51h:

1. Het openbaar ministerie bevordert dat de politie in een zo vroeg mogelijk stadium het slachtoffer en de verdachte mededeling doet van de mogelijkheden tot bemiddeling.
2. Indien een bemiddeling tussen het slachtoffer en de verdachte tot een overeenkomst heeft geleid, houdt de rechter, indien hij een straf en maatregel oplegt, daarmee rekening.
3. Het openbaar ministerie bevordert bemiddeling tussen het slachtoffer en de veroordeelde, nadat het zich ervan heeft vergewist dat dit de instemming heeft van het slachtoffer.
4. Bij algemene maatregel van bestuur kunnen nadere regels worden gesteld betreffende bemiddeling tussen het slachtoffer en de verdachte of tussen het slachtoffer en de veroordeelde.

Schema: Kenmerken van herstelrecht versus kenmerken van het reguliere strafrecht

Herstelrecht	Strafrecht
Sterke initiërende en leidende rol voor burgers in de behandeling van het conflict / delict	Sterke initiërende en leidende rol voor publiekrechtelijke autoriteiten
Horizontaal systeem	Hiërarchisch systeem
Vrijwilligheid	Dwang
Vertrouwelijkheid	Bij jeugd: gesloten deuren Bij volwassenen: openbaar
Conflictpartijen participeren zelf actief in het proces	Partijen participeren niet actief in het proces, maar worden (indirect) vertegenwoordigd door juridische professionals (advocaat, OM)
Neutraliteit bemiddelaar	Neutraliteit rechter Partijdigheid aanklager (O.M.)
Verantwoordelijkheid nemende dader	Zwijgrecht en onschuldpresumptie
Vaak systeembenadering: omgeving van beide partijen worden actief betrokken (met name bij jongeren)	Individuele benadering met focus op de dader In jeugdstrafrecht: ouders van dader betrokken
Nadruk op herstel: schade herstellen door iets positiefs te doen, iets goed te maken	Nadruk op straffen: leed van slachtoffer en samenleving compenseren door bewust leed aan dader toe te voegen
Bottom-up oplossingsgericht	Top down vonnisgericht
Nadruk op de toekomst	Nadruk op het verleden
Win – Win karakter	Win – Lose karakter

3 Het internet als inspiratiebron

Het internet als inspiratiebron: verder lezen, kijken, luisteren en discussiëren

Filmpjes

- Press Room van Restorative Justice Online: http://restorativejustice.org/press-room/04av
- Video's van de Victim Offender Mediation Association: http://www.voma.org/videography.shtml
- Groot aantal filmpjes over Eigen Kracht conferenties en verwante thema's: http://www.eigen-kracht.nl/nl/films
- Introductie door Dominic Barter van zijn Restorative Circles methode: http://www.restorativecircles.org/pages/video-vnJgu
- http://www.realjustice.org/Books-and-Videos.html
- Videowall van de Britse Restorative Justice Council: http://www.restorativejustice.org.uk/resource/RJC_video_wall
- En type "Restorative Justice" in de zoekbalk op YouTube: dat levert circa 900 filmpjes op met persoonlijke verhalen van daders, slachtoffers en andere betrokkenen, casestudies, praktische toelichtingen op specifieke werkwijzen en wetenschappelijke verhandelingen.

Websites

- Restorative Justice Nederland: www.restorativejustice.nl
- Eigen Kracht *Centrale*: http://www.eigen-kracht.nl/nl
- Slachtoffer in Beeld: http://www.slachtofferinbeeld.nl/
- Restorative Justice Online: site van Prison Fellowship International: http://www.restorativejustice.org/
- International Institute for Restorative Practices: http://www.iirp.edu/
- European Forum for Restorative Justice: http://www.euforumrj.org/

4. Restorative Justice: de internationale bron van herstelrecht

Onderstaande tekst ontleend aan hoofdstuk 3 uit het boek Mediation in Strafzaken; de praktische toepassing van restorative justice en herstelrecht. Janny Dierx en Anneke van Hoek, Den Haag, Sdu uitgevers, 2012.

4.1 Definities en verschijningsvormen van Restorative Justice

Het begrip Restorative Justice omvat een breed scala aan herstelgerichte werkwijzen die zowel binnen als buiten een strafrechtelijk kader ingezet kunnen worden.
Speciale vormen van Restorative Justice worden ingezet in post-conflict landen als middel om te komen tot (nationale) verzoening na massaal geweld. Bekende voorbeelden zijn de Truth and Reconciliation Committee in Zuid-Afrika en de volkstribunalen (*gacaca*) in Rwanda[6].
In dit hoofdstuk ligt de focus op vormen van restorative justice die in Westerse landen worden ingezet. In Nederland valt te denken aan verschijningsvormen als buurtbemiddeling, peermediation op scholen, Halt, Eigen Kracht conferenties en slachtoffer-dader gesprekken.

De term Restorative Justice bestaat pas sinds de jaren zeventig.
Er zijn erg veel verschillende definities van Restorative Justice in omloop die allemaal weer net andere accenten leggen[7]. Dit heeft onder meer te maken met het feit dat er geen consensus bestaat over welke werkwijzen wel en welke niet onder het begrip Restorative Justice vallen.
Howard Zehr, hoogleraar sociologie en herstelrecht aan de Eastern Mennonite University in Virginia, die gezien wordt als een van de grondleggers van Restorative Justice, hanteert de volgende definitie, die wij hier als werkdefinitie overnemen.

Restorative Justice: een werkdefinitie[8]
"Restorative Justice is a process to involve, to the extent possible, those who have a stake in a specific offense and to collectively identify and address harms, needs, and obligations, in order to heal and put things as right as possible"

In het reguliere strafrecht staat de dader centraal. De rechtszaak focust zich op het aantonen van diens schuld en het bewijzen van het delict dat hem of haar ten laste is gelegd.
Het slachtoffer is geen formele procespartij. Het belang van het slachtoffer wordt in een strafproces vertegenwoordigd door het Openbaar Ministerie, die ook de algemene belangen van de maatschappij in zijn totaliteit behartigt.
Bij Restorative Justice wordt getracht de diverse betrokken partijen op een persoonlijke manier direct en actief te betrekken bij het (bemiddelings)proces.
Naast de dader en het slachtoffer worden bij voorkeur ook leden uit de samenleving bij het proces betrokken.

---

[6] Zie ook het artikel van Anneke van Hoek et al: *Preventie van etnocentrisch geweld in Afrika. De theorie van Staub in de praktijk*. Tijdschrift voor Herstelrecht, 2008 (8), nr. 1, p. 9 – 24.
[7] Zie bijvoorbeeld de negen (!) definities die genoemd worden op de website *Restorative Justice Online* van Prison Fellowship International: www.restorativejustice.org
[8] Howard Zehr, *The Little Book of Restorative Justice*, 2002, p. 37.

In schema 4.1 worden deze drie perspectieven grafisch weergegeven.

Schema 4.1 Herstel vanuit drievoudig perspectief: de hersteldriehoek

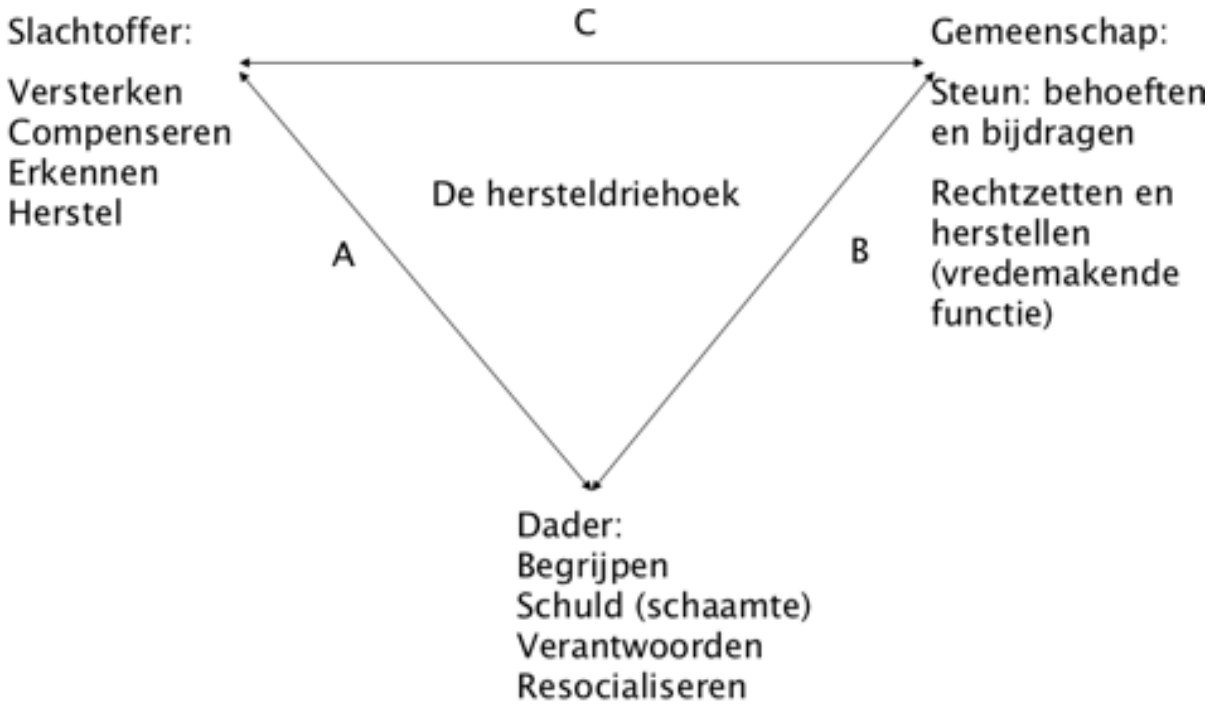

Uit dit schema blijkt dat het bij restorative justice niet enkel gaat om het herstellen van schade die het slachtoffer heeft opgelopen. Restorative Justice biedt kansen op herstel vanuit alle drie de perspectieven[9].
De rol van de gemeenschap wordt in de herstelrechtelijke praktijk meestal ingevuld door leden van de microgemeenschap rondom het slachtoffer en de dader (familie, vrienden e.d.) eventueel aangevuld met leden van de lokale of functionele gemeenschap waar het incident of delict heeft plaatsgevonden (de woon-, werk- of leergemeenschap).

Het zal overigens niet altijd mogelijk of nodig zijn om geheel herstelrechtelijke interventies aan te bieden, waar zowel het slachtoffer en de dader als leden van de gemeenschap bij betrokken kunnen worden. In de (internationale) praktijk is daarom een breed palet aan herstelrechtelijke methodieken tot ontwikkeling gekomen, die meer of minder herstelrechtelijke elementen bevatten.
Paul Mc Cold en Ted Wachtel, oprichters van het International Institute for Restorative Practices, hebben een typologie van verschijningsvormen van Restorative Justice ontwikkeld[10]. Deze typologie is hier opgenomen als illustratie 4.2.

---

[9] Het waarborgen van een goede balans tussen de belangen en perspectieven van de diverse partijen is overigens essentieel, anders ontstaan er allerlei afbreukrisico's.
[10] Zie:
http://www.judgesandmagistrates.org/Restorative%20Justice%20McCold%20&%20Wachtel%202003.pdf

Hierin is te zien welke interventies te beschouwen zijn als "geheel" herstelrechtelijk (de interventies die in het gele "hart" van de grafiek staan) en welke interventies slechts herstelrechtelijke elementen bevatten voor respectievelijk het slachtoffer, de gemeenschap en/of de dader.

Illustratie 4.2: Typologie van herstelrechtelijke interventies (McCold & Wachtel, 2003[11])

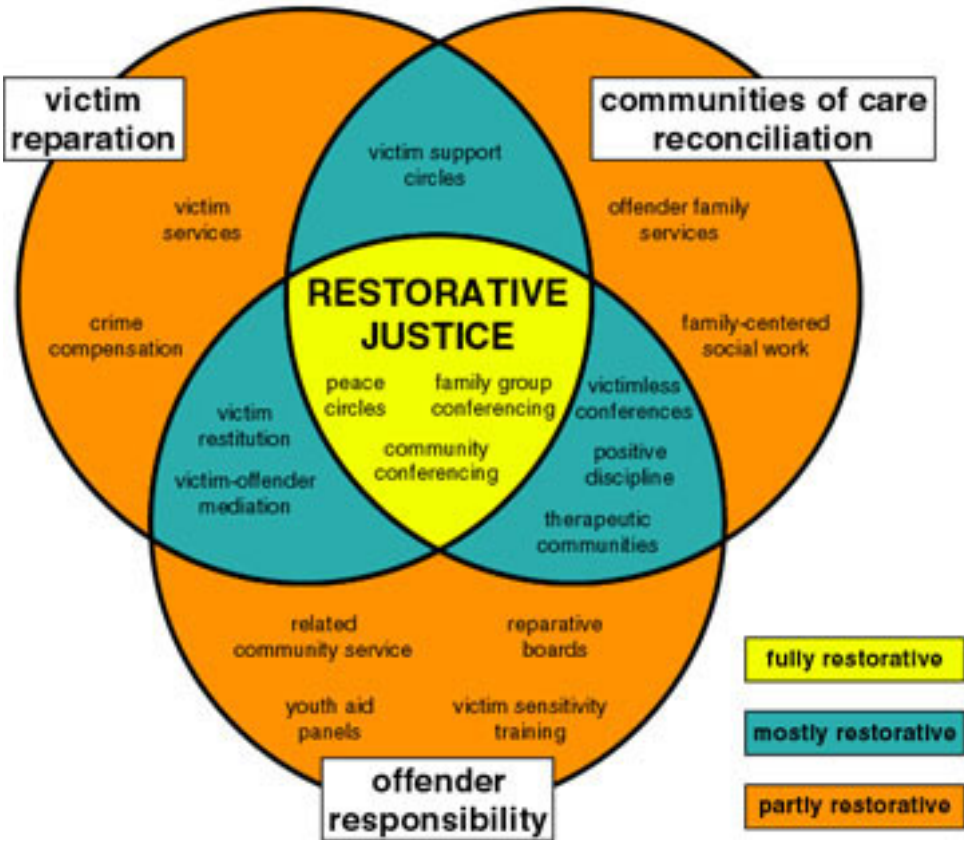

Bovenstaande illustratie is te zien als een palet van mogelijkheden[12], een "herstelrechtelijk menu" waar afhankelijk van de situatie, de mogelijkheden en behoeften van de diverse partijen op maat uit gekozen kan worden.
Het past bij het karakter van het herstelrecht om zoveel mogelijk betrokkenen **zelf** te laten beslissen wat voor soort herstel voor hen aan de orde is. Uitgangspunt vormt dat de partijen zelf aangeven wat er beschadigd is en wat derhalve herstel behoeft. Het is van belang partijen in dit kader goed te informeren over de herstelrechtelijke mogelijkheden en hen zorgvuldig voor te bereiden en te begeleiden. Een bemiddelaar dient niet zelf te beslissen over wat partijen al dan niet nodig hebben.

4.2 Kenmerken en positionering van Restorative Justice

---

[11] Afkomstig uit de paper *"In Persuit of a Paradigm: A Theory of Restorative Justice"*, Paul McCold, Ted Wachtel, 2003. Geraadpleegd via: http://www.realjustice.org/articles.html?articleId=424

[12] Dit palet is overigens niet uitputtend. De herstelrechtelijke praktijk is erg dynamisch en er worden in verschillende landen regelmatig nieuwe vormen ontwikkeld. Restorative Justice vormt bij uitstek een beweging die zich van onder af ontwikkelt en niet helemaal top down bestuurd kan en moet worden.

Het is duidelijk dat er cruciale verschillen bestaan tussen de kenmerken van Restorative Justice en de kenmerken van een reguliere strafrechtelijke afdoening.

Schema 4.3: Kenmerken van Restorative Justice versus kenmerken van het reguliere strafrecht[13]

Restorative Justice	**Strafrecht**
Sterke initierende en leidende rol voor burgers in de behandeling van het conflict / delict	Sterke initierende en leidende rol voor publiekrechtelijke autoriteiten
Horizontaal systeem	Hiërarchisch systeem
Vrijwilligheid[14]	Dwang
Vertrouwelijkheid	Bij jeugd: gesloten deuren Bij volwassenen: openbaar
Conflictpartijen participeren zelf actief in het proces	Partijen participeren niet actief in het proces, maar worden (indirect) vertegenwoordigd door juridische professionals (advocaat, OM)
Neutraliteit bemiddelaar	Neutraliteit rechter Partijdigheid aanklager (O.M.)
Verantwoordelijkheid nemende dader	Zwijgrecht en onschuldpresumptie
Vaak systeembenadering: omgeving van beide partijen worden actief betrokken (met name bij jongeren)	Individuele benadering met focus op de dader In jeugdstrafrecht: ouders van dader betrokken
Nadruk op herstel: schade herstellen door iets positiefs te doen, iets goed te maken	Nadruk op straffen: leed van slachtoffer en samenleving compenseren door bewust leed aan dader toe te voegen
Bottom-up oplossingsgericht	Top down vonnisgericht
Nadruk op de toekomst	Nadruk op het verleden
Win – Win karakter	Win – Lose karakter

Overigens blijken deze twee benaderingen in de loop der tijd wel steeds meer naar elkaar toe te groeien en komen er allerlei mengvormen voor. Zo kent het strafrecht meer herstelrechtelijke aspecten dan circa enkele decennia geleden. Er is meer aandacht gekomen voor de positie van slachtoffers, er zijn meer regelingen voor het compenseren van schade en meer mogelijkheden ontstaan voor contact tussen daders en slachtoffers.

Restorative Justice is niet een systeem dat het huidige strafrecht geheel kan of dient te vervangen[15]. Het kan echter wel een goede aanvulling vormen.

---

[13] Ontleend aan Lochs, 2010 met aanvullingen van Restorative Justice Nederland.
[14] Hier is echter wel discussie over, omdat er bij restorative justice in en naast het strafproces vaak wel sprake is van enige druk en dwang (strafrecht als stok achter de deur).

Daarin ligt ook de kracht van Restorative Justice.

Howard Zehr stelt[16]:
"The Western criminal justice system's approach to justice has some important strengths. Yet there is also a growing acknowledgement of this system's limits and failures. Victims, offenders and community members often feel that justice does not adequately meet their needs. Justice professionals – judges, lawyers, prosecutors, probation and parole officers, prison staff – frequently express a sense of frustration as well. Many feel that the process of justice deepens societal wounds and conflicts rather than contributing to healing or peace. Restorative Justice is an attempt to address some of these needs and limitations".

Marc Groenhuijsen, directeur van INTERVICT, is van mening dat het in principe een goede zaak is dat mediation of bemiddeling verder wordt uitgebouwd in de context van het Nederlandse strafrecht.
"Hoewel daaraan nog allerlei haken en ogen zitten, beschouw ik dat uiteindelijk als winst. Deze ontwikkeling kan namelijk een belangrijke stap zijn waarin depenalisering kan worden gecombineerd met een grotere mate van genoegdoening voor slachtoffers van misdrijven".
Hij ziet - ook in het licht van de ontwikkelingen in andere landen - daarvoor drie modellen of varianten[17].
"In het eerste model is mediation deel van de normale strafrechtelijke procedure. In een bepaalde fase van de procedure kan de zaak worden verwezen naar een bemiddelaar. Bereikt deze het gewenste resultaat, dan heeft dat invloed op de uitkomst van de strafzaak: soms kan het tot sepot leiden, in andere situaties tot een lagere straf[18].
Het tweede model positioneert mediation als een alternatief voor het gewone strafgeding. Dit was het geval in de oorspronkelijke dading projekten; het komt tegen-woordig tamelijk veelvuldig voor in bijvoorbeeld de buurtbemiddelingsprojekten. Wordt er een onderlinge overeenstemming bereikt, dan is punitief ingrijpen door de overheid overbodig. In de oudere literatuur kennen we dit als 'diversion', of in gewoon Nederlands als 'rechtsomlegging'.
In het derde model tenslotte wordt mediation gezien als een aanvulling op het straf-proces. In deze variant, die gewoonlijk plaats heeft bij ernstige vormen van criminaliteit, wordt bemiddeling toegepast nadat de strafrechter een eindoordeel over de zaak heeft geveld. Het gaat dan vaak om ontmoetingen tussen dader en slachtoffer gedurende of zelfs na ommekomst van een detentie. Met deze vorm van bemiddeling zijn in vele landen aansprekende resultaten geboekt".

De drie modellen van Groenhuijsen zijn ook terug te vinden in het schema dat we in hoofdstuk 1 hebben gepresenteerd en dat hieronder beknopt is weergegeven.

---

[15] Een enkeling denkt daar overigens anders over: zie de strafrechtabolitionisten die besproken worden in paragraaf 3.5.1, die overigens met name actief waren in de jaren zestig en zeventig.
[16] Zehr, 2002, p. 3.
[17] M.S. Groenhuijsen, *Mediation in het strafrecht. Bemiddeling en conflictoplossing in vele gedaanten*. Geraadpleegd via: http://arno.uvt.nl/show.cgi?fid=12657
[18] Voorbeelden zijn de Belgische 'strafbemiddeling', de Duitse 'Täter-Opfer-Ausgleich' en de Oostenrijkse 'Ausergerichtliche Tatausgleich'.

Schema 4.4 Herstelrecht binnen verschillende maatschappelijke domeinen

I. Civil society		II. Strafrecht				III. Detentie		IV. Nazorg
Sectoren:		*Politie model*	*Officiers model*	*Rechter model*		*Type inrichting*		*Inter-ventie*
Onderwijs		Onvwl politie sepot	Vwl sepot	Schor-sing VH		JJI's		Project Aan-sluiting Nazorg
Wijken en buurten	↔				→	PI's	↔	
Jeugdzorg		Vwl politie sepot (Halt)		Uitstel vonniswi jzing		TBS-klinieken		COSA
Bedrijven en organisaties				Bijz. Voorw.		Vreemdelingen-Bewaring		EK-c

Diversie vindt plaats in domein I, de civil society, maar kan ook onderdeel vormen van het politiemodel indien incidenten die gemeld zijn bij de politie terugverwezen worden door de politie naar een (buurt) bemiddelaar en strafrechtelijk ingrijpen door de overheid daarmee overbodig wordt.
Mediation als deel van het strafrecht vindt plaats in domein II. De politie, de officier van justitie of de rechter kan dan in verschillende fasen van het strafproces verwijzen naar een mediator. Met de uitkomst van de mediation kan vervolgens door hen rekening gehouden worden bij de verdere strafrechtelijke afhandeling.
Mediation nadat de strafrechter vonnis heeft gewezen is gepositioneerd in domein III (herstelgerichte detentie) en IV (herstelgerichte nazorg).

4.3 De geschiedenis van Restorative Justice

Sommige wetenschappers, zoals Elmar Weitekamp[19], stellen dat herstelrechtelijke aanpakken al zo oud zijn als de mensheid zelf en met name toegepast werden in de periode voordat de koning en – na de staatsvorming - de overheid strafrechtelijke conflicten "afpakten" van de desbetreffende burgers. Anderen, zoals bijvoorbeeld Kathleen Daly[20], hebben kritiek op deze "romantisering" van het verleden, waar bruut straffen vaak de norm was.
Hoe het ook zij, de meeste schrijvers zijn het wel eens over het startpunt van de *moderne* geschiedenis van Restorative Justice, dat ligt in de jaren zeventig.

Het eerste experiment vond plaats in Kitchener, Canada, begin jaren zeventig. Een medewerker van de jeugdreclassering overtuigde toen een rechter ervan dat het voor beide partijen zinnig zou zijn als de daders van vandalisme hun slachtoffers persoonlijk zouden ontmoeten. Na de bijeenkomst oordeelde de rechter dat de jonge daders een schadevergoeding aan de slachtoffers zouden moeten betalen als reclasseringsvoorwaarde.
Dit experiment viel in goede aarde en ontwikkelde zich tot een georganiseerde vorm van Restorative Justice, die bekend kwam te staan onder de naam *Victim Offender Reconciliation*

---

[19] Elmar Weitekamp, "*Research on victim-offender mediation. Findings and needs for the future*". In: Europe: Making Restorative Justice work. European Forum for Restorative Justice, Leuven, Belgium, 2000. Leuven University Press, pp 99 – 121.
[20] Kathleen Daly, "*Restorative Justice. The real story*". In: Punishment & Society, January 2002, vol. 4, no. 1, pp 55 – 79.

Programme (VORP). Dit programma kon zich vervolgens over heel Canada verspreiden vanwege overheidssubsidie en donaties van kerken en andere maatschappelijke organisaties. In de Verenigde Staten stond Howard Zehr aan de wieg van het eerste slachtoffer-daderprogramma. Het eerste experiment met VORP vond daar plaats in 1978, in Elkhart, Indiana. Van daaruit heeft het zich verspreid over de gehele Verenigde Staten en Europa. Het kreeg toen ook een andere naam: *Victim Offender Mediation* (VOM).
In Nederland zijn vanaf eind jaren tachtig diverse projecten uitgevoerd die zich bezighielden met bemiddeling tussen slachtoffer en dader. Evaluatie van deze verschillende projecten leerde dat de betrokkenen tevreden waren over de bemiddeling, maar ook dat de verscheidenheid in uitvoerders leidde tot verschillen in werkwijze en selectiecriteria. Dat was een van de redenen waarom het Ministerie van Justitie één organisatie verantwoordelijk wilde maken voor de landelijke ontwikkeling, implementatie en uitvoering. Slachtoffer in Beeld (SiB) werd hiervoor aangewezen en vanaf 2007 worden alle slachtoffer-dadergesprekken door hen uitgevoerd.

Een tweede belangrijke stroming, die heeft geleid tot allerlei vormen van herstel*conferentie*s, is ontstaan in Nieuw Zeeland. In de jaren tachtig ontstond daar onvrede over het functioneren van de jeugdzorg en het jeugdstrafrecht, onder meer omdat ingezien werd dat de bestaande praktijken niet erg effectief waren. Nieuw Zeeland verkeerde in die tijd in slechte economische omstandigheden, waardoor het overheidsbeleid sterk gericht werd op het verbeteren van effectiviteit en efficiëntie. Daarnaast tekende de oorspronkelijke Maoribevolking nadrukkelijk protest aan tegen de overheidsinterventies in hun families. De Maori's hebben van oudsher de gewoonte uitingen van criminaliteit af te doen binnen eigen kring, omdat delicten worden gezien als een inbreuk op de onderlinge verbondenheid. Deze inbreuk wordt hersteld door een vorm van mediation binnen de eigen familiekring. Deze traditie werd echter niet gerespecteerd door de overheid, omdat probleemkinderen zonder enige inbreng van de gemeenschap uit huis werden geplaatst en opgesloten, wat voor deze minderheidsgroep ook extra weinig effectief uitpakte.
Geconcludeerd werd dat zowel vanuit economisch als vanuit cultureel oogpunt het jeugd(straf)recht niet goed werkte en aan herziening toe was. Dit leidde in 1989 tot een nieuwe wet, de *Children, Young Persons, and Their Families Act*. In tegenstelling tot de Nederlandse jeugdwetgeving bevat deze wet bepalingen ten aanzien van jongeren op verschillende rechtsgebieden. Behalve het jeugdstrafrecht regelt deze wet ook het jeugdbeschermingsrecht, waaronder voogdij en ondertoezichtstelling vallen.
In deze wet zijn vier grondgedachten geformuleerd[21]:

1) Strafrechtelijke vervolging brengt een jongere vaak schade toe.
2) Het plegen van delicten door jongeren is vaak typisch adolescentengedrag waar jongeren vanzelf overheen groeien.
3) Jongeren moeten verantwoordelijk gesteld worden voor hun gedrag en de kans krijgen de verantwoordelijkheid voor hun gedrag te nemen door hun daden goed te maken.
4) Wanneer jongeren, die een delict hebben gepleegd, geconfronteerd worden met het slachtoffer geeft dat de jongere de gelegenheid de gevolgen van zijn daden onder ogen te zien.

[21] Ontleend aan de masterscriptie van Dienne Hoofs *"Knooppunten. Over de community in het herstelrecht"*, Universiteit voor Humanistiek, Utrecht, december 2008. Haar scriptie is te downloaden via: http://igitur-archive.library.uu.nl/human/2009-0317-202657/Scriptie%20Diënne%20Hoofs.pdf

In de Children, Young Persons, and Their Families Act is vastgelegd dat de meeste delicten, die worden gepleegd door jongeren, afgedaan dienen te worden met behulp van *Family Group Conferences*.
Op veel plaatsen in de wereld werd dit systeem van Family Group Conferences overgenomen. Het verschil met Victim Offender Mediation is dat deze vorm van Restorative Justice een grotere groep deelnemers kent: ook leden van de "*communities of care*" (familie, vrienden etc.) van zowel de dader als het slachtoffer worden betrokken bij de herstelbijeenkomst. Dit leverde allerlei vormen van *restorative conferences* en *circles* op. Een van die werkwijzen, die ondertussen in diverse landen is ingevoerd, kreeg de naam *Real Justice*, een methode die is ontwikkeld door Ted Wachtel van het International Institute for Restorative Practices[22].
Ook in Nederland sloeg deze filosofie aan. In de jaren '90 kwam een aantal vooruitstrevende jeugdzorgmedewerkers bij elkaar om te kijken hoe ze het model in Nederland konden inzetten. Dit resulteerde in 2001 in de oprichting van het Centrum voor Herstelgericht Werken (de voorloper van de Eigen Kracht Centrale). De principes van de Family Group Conferences en het herstelgericht werken zijn in Nederland opgenomen in een nieuw model: de Eigen Kracht-conferentie. Vanaf het begin is gestreefd naar een brede toepassing van dit soort conferenties, ook buiten de jeugdzorg. Inmiddels heeft de Eigen Kracht Centrale duizenden conferenties georganiseerd en is ze met de brede toepassing van conferenties leidend in de wereld[23].

4.4 Inspiratiebronnen

Aanhangers van Restorative Justice laten zich onder meer inspireren door religieuze bronnen en door traditionele wijzen van geschilbeslechting zoals toegepast binnen inheemse culturen. Daarnaast kunnen specifieke werkwijzen, praktijkvoorbeelden en persoonlijke verhalen van slachtoffers, daders en andere betrokkenen sterk inspireren. Dit soort voorbeelden wordt steeds beter gedocumenteerd en verspreid via sociale media (zie kader: "Het internet als inspiratiebron").

4.4.1 Religieuze inspiratiebronnen

Pierre Allard & Wayne Northley stellen in hun artikel *Christianity: the Rediscovery of Restorative Justice* in het boek *The Spiritual Roots of Restorative Justice*[24] het volgende:
"A Christian reading of the Hebrew Scriptures, the life and ministry of Jesus, and the overall witness of the New Testament, point to what we would describe as a restorative justice model and practice in response to crime".

Een centraal begrip in dit verband is "Shalom*"*.
Shalom is the Bible's word for salvation, justice and peace. In Hebrew Scripture restorative justice is a peacemaking response to crime for all those persons affected by it".
Dit begrip staat ook centraal in het werk van Howard Zehr, die Mennoniet (doopsgezind) is. Mennonieten hebben sterk vastgehouden aan *"the restorative voice of the Gospel".* Het is daarom niet voor niets dat de Eastern Mennonite University, waar Zehr hoogleraar Restorative Justice is, een belangrijke speler is op herstelrechtelijk gebied.

---

[22] http://www.realjustice.org
[23] Zie: http://www.eigen-kracht.nl/nl/inhoud/onze-roots
[24] Albany, New york, SUNY Press, 2001.

Een andere religieuze groep met wortels in de Christelijke traditie en een goede reputatie op het gebied van Restorative Justice vormen de Quakers.
In de jaren zeventig hebben Britse Quakers de volgende twee passages opgenomen in hun "boek van Christelijke discipline" getiteld *Quaker Faith and Practice*[25].

In personal relationships and in the broader context of community and international affairs a positive response to aberrant or destructive behaviour through reconciliation, restitution and reparation may take longer but it will be more likely to encourage the good in all parties, restore those who are damaged, reduce resentment and bitterness, and enable all those involved to move towards fuller integration (section 23.102)

Restitution ... accepts the reality of what has happened and the right of the sufferer to 'have something done about it'. It accepts that the perpetrator is in most cases feeling guilty, or at least humiliated to have been detected. But it offers him or her an opportunity to regain the good opinion of the sufferer and the community, and to be seen as a person who can give as well as take away, who can right wrongs as well as cause them... (section 23.103)

Quakers zijn onder meer erg actief op het gebied van herstelgerichte detentie.
De christelijke internationale organisatie Prison Fellowship International (PFI) is ook een belangrijke voorvechter van Restorative Justice binnen gevangenissen.
Gevangenenzorg Nederland is lid van PFI en is een van de grootste christelijke vrijwilligersorganisaties werkzaam in het penitentiaire veld[26].
'Barmhartige gerechtigheid' staat centraal in het werk van Gevangenenzorg Nederland.
"Barmhartige gerechtigheid zet gerechtigheid in een heel ander licht, waarin herstel en het bieden van een nieuw toekomstperspectief centraal staan. Het spoort ook aan om een van de werken van barmhartigheid in praktijk te brengen, namelijk het bezoeken van gevangenen (bijbelboek Mattheus, hoofdstuk 25). (....)
Tijdens die bezoeken[27] *wordt met de gevangenen onder meer gesproken over schuld, spijt, de gevolgen die het door hen gepleegde delict heeft voor slachtoffers en de samenleving en de mogelijke stappen die gezet kunnen worden om te werken aan herstel"*[28].

Begrippen die centraal staan in het gedachtegoed van de verschillende christelijke voorvechters van Restorative Justice zijn berouw, inkeer, barmhartigheid, heling, vergeving en verzoening.

4.4.2 De inspiratie die inheemse tradities bieden

Diverse herstelgerichte methodieken zijn geïnspireerd op inheemse tradities van conflictbemiddeling.

---

[25] Zie: http://www.quakersintheworld.org/quakers-in-action/26
[26] De vrijwilligers van Gevangenenzorg Nederland leggen niet alleen gevangenisbezoeken af door het hele land, zij verschaffen ook vaak nazorg en zorg aan de familieleden van gevangenen.
[27] Gevangenenzorg Nederland biedt in dit verband een cursus aan onder de naam 'SOS', waarbij SOS staat voor Spreken Over Schuld, Slachtoffers en Samenleving, maar ook over verantwoordelijkheid en herstel
[28] Hans Barendrecht, Martine Cammeraat en Esther Klaassen: *Herstelrecht in de samenleving*, In: Tijdschrift voor Herstelrecht, 2009, nr. 4. Themanummer over religie, rehabilitatie en herstel. p. 41-47.

Zo zijn Family Group Conferences ontleend aan de traditie van de Maori's in Nieuw Zeeland om in eigen kring hun conflicten op te lossen[29].
In Australië heeft men zich door deze werkwijze laten inspireren en daar is vervolgens een eigen model ontwikkeld: het Waga Waga model. In tegenstelling tot de Nieuw Zeelandse Family Group Conferences, die gepositioneerd zijn in het maatschappelijk werk, organiseert in Australië de politie herstelconferenties bij wijze van *restorative cautioning* (politiewaarschuwing).
Ook de wijze waarop de inheemse bevolking in Canada hun conflicten oplossen is een inspiratiebron geweest voor Restorative Justice professionals.
Restorative Justice is an old idea with a new name. Its roots can be found in Aboriginal healing traditions and the non-retaliatory responses to violence endorsed by many faith communities. It represents a return of the simple wisdom of viewing conflict as an opportunity for a community to learn and grow. Communities are empowered to choose their response to conflict. Victims, offenders and communities actively participate in devising mutually beneficial solutions, and implementing those solutions. Conflicts are resolved in a way that restores harmony in the community members' relationships, and allows people to continue to live together in a safer, healthy environment[30].

Het is niet verwonderlijk dat veel leden van de Canadese inheemse bevolking ook voorstanders zijn van Restorative Justice gezien de verwantschap tussen de twee systemen.
As part of the ongoing struggle to revive their culture and address their community problems, aboriginal people have been making efforts to create culturally relevant programs for offenders in their own communities. It is primarily because the restorative justice philosophy is similar to their traditional justice practices that aboriginal communities have taken an interest in it[31].

Een andere inspiratiebron vormt de Indiaanse cultuur van conflictbemiddeling. Verschillende wetenschappers hebben onderzoek gedaan naar de wijze waarop Indianenstammen omgaan met hun conflicten.
The Indian communities view a wrongdoing as a misbehaviour which requires teaching or an illness which requires healing. For the longest time I didn't fully believe pronouncements like that. I suspected that Indian people were giving me romanticized versions of traditional justice. The more I looked however, the more I saw how widespread this preference towards teaching and healing – and away from punishment – really was[32].
The methods of the Navajo educate offenders about the nature of their behaviors and how they impact others, and help people identify their place and role in society in order to reintegrate them into specific community roles. Navajo justice methods recognize the need to implement justice in a community context, because ultimately the community must solve its own problems.

---

[29] Zie voor een uitgebreidere beschrijving van deze historie: paragraaf 3.3.
[30] Zie de website van het Canadese Center for Restorative Justice: http://www.sfu.ca/crj/popular.html#aboriginal
[31] Zie: http://web.viu.ca/crim/Student/res_justice.htm
[32] *Returning to the Teachings: Exploring Aboriginal Justice*, Rupert Ross, Penguin Group Canada, 1996.

Navajo justice uses practical methods to restore an offender to good standing within the group. Where the relationship does not exist (e.g. as with dysfunctional families), new relationships are built that hopefully will function in a healthy manner[33].

In inheemse culturen speelt de gemeenschap meestal een centrale rol. De maori's kennen hiervoor het begrip *whakapapa*, de Navajo's spreken over *hozho* en voor vele Afrikanen geeft het begrip *Ubuntu* weer dat we allemaal met elkaar verbonden zijn.
Er worden levendige wetenschappelijke discussies gevoerd over de vraag of deze inheemse vormen van *justice* universeel toe te passen zijn of dat het erg cultuurgebonden is.
Leden van inheemse gemeenschappen hebben immers vaak nog een groot gemeenschapsgevoel en sterke gemeenschapsbanden, zaken die schaars zijn geworden in de 'reguliere' westerse wereld.
Nu de westerse wereld echter in rap tempo steeds multi-cultureler van aard wordt, herleeft de belangstelling voor dit soort methoden weer extra, aangezien veel mensen die afkomstig zijn uit collectivistische culturen deel zijn gaan uitmaken van de westerse wereld. Mensen die zich vaak niet herkennen in de uitgangspunten van het sterk individualistisch georiënteerde westerse strafrechtsysteem.

Begrippen die centraal staan in het gedachtegoed van de door inheemse tradities geïnspireerde voorvechters van Restorative Justice zijn: actieve rol van de gemeenschap, *community safety*, systeembenadering, (sub)cultureel maatwerk, maatschappelijke rehabilitatie en reïntegratie.
Het is niet voor niets dat opvallend veel professionals uit het maatschappelijk werk en de jeugdzorg, waar een systeembenadering leidend is, zich laten inspireren door inheemse tradities en dat zij de daaruit voortkomende conferentie- en cirkelmethoden[34] in toenemende mate gaan toepassen in hun werk.
De huidige maatschappelijke en politieke aandacht voor 'burgerkracht', het versterken van de 'samenredzaamheid' en het stimuleren van een *Big Society*[35] leidt ook tot groeiende interesse in vormen van Restorative Justice waarin leden van de gemeenschap een actieve rol krijgen toebedeeld.

We willen deze paragraaf afsluiten met de woorden van Hans Boutellier, hoogleraar Criminaliteit, Veiligheid en Burgerschap aan de VU en directeur van het Verwey-Jonker Instituut[36]:
"*Restorative Justice is a morally and socially inspired answer to safety problems. The Criminal Justice System is desperately seeking new answers and procedures that can mitigate the pressure on its institutions. Restorative Justice has a better answer than the traditional Criminal Justice institutions to the moral and social problems that are raised by our high crime modern time".*

---

[33] *Navajo restorative justice: the law of equality and justice*. Robert Yazzie & James W. Zion in: B. Galaway & J. Hudson (eds), Restorative Justice: International Perspectives, Monsey, NY: Criminal Justice Press, 1996, p. 157 – 173.
[34] We noemen hier methoden als family group conferences, restorative circles, healing circles, sentencing circles, peace circles en justice and healing ceremonies.
[35] Deze termen worden nader toegelicht in paragraaf 3.6 bij Trend 1: Democratisering en responsabilisering.
[36] Hans Boutellier, *Victimization and restorative justice: moral backgrounds and political consequences*. In: Restorative Justice and the Law, Lode Walgravve (edited), Willan Publishing, Devon, 2002.

4.5 Theorievorming en onderzoek

4.5.1 Theorievorming

Wereldwijd besteden erg veel wetenschappers aandacht aan het concept Restorative Justice, hetgeen geleid heeft tot een enorme hoeveelheid wetenschappelijke publicaties en theorieën. Nederland blinkt ook uit in dit opzicht: er wordt erg veel gepubliceerd over Restorative Justice, onder meer in het wetenschappelijk georiënteerde kwartaalblad *Tijdschrift voor Herstelrecht*[37].
Onderstaand overzicht vormt daarom slechts een selectie, waarbij echter wel de belangrijkste theorieën en 'smaakmakers' de revue passeren.

Het Nederlandse abolitionisme uit de jaren zestig: Bianchi en Hulsman
Radicale strafrechtshervormers als Herman Bianchi en Louk Hulsman, die hun hervormingstheorieën vanaf de jaren zestig lanceerden, zijn te beschouwen als voorlopers van de Restorative Justice beweging die vanaf de jaren zeventig het licht zag en ook gemotiveerd werd vanuit de behoefte om het strafrecht te verbeteren.
Bianchi en Hulsman baseerden zich onder meer op de criminologische *labelling* theorie, die de criminogene effecten van strafrechtelijke reacties centraal stelt. Door de stigmatiserende werking van het label "crimineel" raken daders volgens hen eerder maatschappelijk geïsoleerd, waardoor de kans vergroot wordt dat ze verder in de criminaliteit verzeild raken in plaats van dat ze worden geïntegreerd en recidive voorkomen wordt.
Zij kwamen op grond hiervan tot de vergaande conclusie dat het op de dader en vergelding gerichte strafrecht beter geheel afgeschaft zou kunnen worden. Het diende hun inziens te worden vervangen door een rechtsysteem dat meer oog heeft voor het slachtoffer en minder negatief uitpakt voor daders. Er zou meer vertrouwd moeten worden op het vermogen van mensen om zelf conflicten op te lossen. En er moest minder via het strafrecht en meer civiel- en bestuursrechtelijk worden afgehandeld[38].

Misdrijven als potentieel voor maatschappelijke participatie en transformatie: Nils Christie
De Noorse criminoloog Nils Christie geldt als een belangrijke inspiratiebron voor de Restorative Justice beweging. Zijn artikel uit 1977: *Conflicts as property*, vormt een van de grondslagen van de theorievorming rondom Restorative Justice. Hij verzet zich tegen 'de deskundigen' die met hun taal, rationaliteit en instituties de leefwereld van burgers hebben gekolonialiseerd en de conflicten van de betrokkenen afpakken. Via het omgaan met misdrijven zou volgens hem maatschappelijke participatie en transformatie gestimuleerd kunnen worden. Buurtrechtspraak, lekenrechtbanken en een actieve rol voor slachtoffers en daders zijn sleutelbegrippen in het verhaal van Christie[39].

---

[37]Dit tijdschrift wordt sinds 2001 uitgegeven door Boom Juridische uitgevers. Zie: http://www.bjutijdschriften.nl/tijdschrift/tijdschriftherstelrecht/2011/2
[38] Zie *"Het herstelgesprek bij jeugdige delinquenten; sleutelteksten uit het internationale debat"*, Ido Weijers (red.), 2005, p. 19.
[39] Idem, p. 20.

Restorative Justice als nieuw paradigma: Howard Zehr
Het werk van Howard Zehr is niet primair criminologisch van aard, maar religieus geïnspireerd. In 1990 verscheen zijn boek *Changing Lenses: A New Focus for Crime and Justice*[40].
Zehr heeft zich in zijn werk met name bezig gehouden met ernstige, emotioneel en moreel zwaar beladen zaken. Hij heeft zich daarbij laten voeden door inzichten uit de psychiatrie en gedragswetenschappen. Geweld wordt door hem begrepen als mogelijke herhaling van eerdere traumatische ervaringen van de dader. Dit is overigens een bekend verschijnsel in de criminologie en leidt tot wat wordt genoemd de slachtoffer-dader-cirkel. Zijn stelling is dat hard straffen nog meer trauma toevoegt aan de vaak getraumatiseerde plegers van ernstige geweldscriminaliteit. Hiermee wordt het tegenovergestelde bereikt van wat volgens hem de doelstelling van herstelrecht is, namelijk het realiseren van *healing*.
Hij is van mening dat we anders naar onze reactie op criminaliteit moeten kijken. Hij bespreekt in zijn boek twee contrasterende 'lenzen' de *retributive lense* en de *restorative lense,* die hij beiden gedetailleerd uitwerkt. Vervolgens breekt hij een lans voor *fully implementing a restorative system*. Een ideaal waarvan hij zich realiseert dat dit nog ver van de huidige praktijk afligt.

De gemeenschap betrekken bij 'Real Justice': Ted Wachtel
In 1997 verscheen Ted Wachtel's boek *Real Justice. How we can revolutionize our response to wrongdoing*[41]. Wachtel is meer een activist en praktijkman dan een wetenschapper, al heeft hij veel lezenswaardigs gepubliceerd. Hij heeft als directeur van het International Institute for Restorative Practices veel betekend voor het wereldwijd verspreiden van het concept Real Justice dat in Nederland de vorm heeft aangenomen van Eigen Kracht conferenties.
Zijn boek is niet in een wetenschappelijke stijl geschreven maar staat propvol praktische verhalen. Het vertelt hoe hij geïnspireerd is geraakt door een politieman uit Australië die in Amerika een lezing kwam geven over het Waga Waga model. Dit Australische herstelrechtelijke model, waarbij leden van de gemeenschap nadrukkelijk betrokken worden, vormde de basis voor het door Wachtel ontwikkelde concept Real Justice[42].
Hij sluit zijn boek af met de volgende oproep:
"We, as citizens, must help revolutionize our society's response to wrongdoing. We cannot wait for the politicians to find a new strategy. Though they claim to be our leaders, they seem to follow trends rather than set them".
Voor critici heeft hij het volgende advies: ga eens een herstelconferentie bijwonen! Dan zullen je bezwaren wegsmelten.

Criminaliteit, schaamte en reïntegratie: John Braithwaite
In 1989 kwam het boek *Crime, shame and reintegration*[43] uit van de Australische hoogleraar John Braithwaite. Braithwaite had aanvankelijk met name interesse in criminaliteit in het bedrijfsleven. In diverse studies gaf hij aan dat hiertegen het beste kon worden opgetreden door fout gedrag te beschamen en goed gedrag te prijzen. Hij baseerde zich in zijn werk op het werk van de socioloog Garfinkel[44], die in de jaren vijftig voorwaarden had uitgewerkt

---

[40] Herald Press, Scottdale, Pennsylvania, 1990.
[41] The Piper's Press, Pipersville, Pennsylvania, 1997.
[42] Zie voor een verdere beschrijving van dit model dat ook de basis vormt van de Eigen Kracht conferenties: paragraaf 3.2.
[43] Cambridge University Press, 1989.
[44] Harold Garfinkel, "*Conditions of Successful Degradation Ceremonials*". American Journal of Sociology, no. 5, 1956, pp 420 - 424.

voor succesvolle degradatierituelen. Braithwaite had het idee om dezelfde soort sociale structuren en socio-psychologische processen die een rol spelen bij sociale degradatie te gaan richten op een geheel ander doel: reïntegratie van daders.
Hij benadrukte daarbij het belang van het afkeuren van verkeerd *gedrag* terwijl tegelijkertijd de *persoon* van de dader als goed wordt beschouwd. Schaamte wordt aldus overgebracht binnen een context van respect voor de dader. Hierdoor zou voorkomen kunnen worden dat de criminele identiteit van de dader niet zou gaan domineren over andere identiteiten van die persoon (identiteiten als zoon, vader, veelbelovend voetballer, student etc.).
Door te kijken wat goed ging en wat fout ging tijdens herstelgesprekken die hij heeft geobserveerd, heeft hij 14 maatschappelijke voorwaarden ontwikkeld voor een succesvol reïntegratieritueel, die hij in zijn boek verder uitwerkt.
Op de achterflap van zijn boek is te lezen: *"If Braithwaite's theory is right, radically different criminal justice policies are needed – a shift away from punitive social control toward greater emphasis on moralizing social control"*.
Al vrij snel werd zijn theorie gebruikt als theoretische onderlegger van Family Group Conferences. Hierop kwam echter gedegen kritiek onder meer van Allison Morris & Gabrielle Maxwell[45], die gegevens hebben verzameld van meer dan duizend jonge daders die waren verwezen naar een Family Group Conference. Op grond van hun onderzoek concluderen zij dat het uiterst onwaarschijnlijk is dat jonge daders aan een herstelgesprek, waarin beschaming centraal staat, een gevoel van herstel overhouden. Zij vonden sterke aanwijzingen voor het tegendeel. In praktijk zou overigens ook het beschamen van daders geen belangrijke rol spelen tijdens Family Group Conferences. De theorie van Braithwaite lijkt dus vooralsnog beperkte praktische waarde te hebben.

Aandacht voor de positie van het slachtoffer in het strafrecht: Marc Groenhuijsen en Jan van Dijk

De gestage opkomst van herstelrecht in de jaren '80 en '90 ging in West-Europa gepaard met een groeiende aandacht voor de rechten en behoeften van slachtoffers van delicten. Beleidsmatig heeft dit sinds de jaren tachtig geleid tot verschillende wetten en richtlijnen ter verbetering van de bejegening van slachtoffers en de juridische versterking van hun positie[46].

---

[45] Zie: Allison Morris & Gabrielle Maxwell, *De praktijk van family group conferencing in Nieuw-Zeeland. Een evaluatie*. In: Het herselgesprek bij jeugdige delinquenten. Ido Weijers (red.), 2005.

[46] Na de bejegeningsrichtlijnen van het OM in de jaren tachtig kwam in 1992 vervolgens de zogenoemde Wet Terwee tot stand die de mogelijkheden voor slachtoffers om schadevergoeding binnen de strafprocedure te vorderen aanzienlijk verbeterde. In 2004 werd het voor slachtoffers van ernstigere delicten mogelijk om een schriftelijke slachtofferverklaring in te dienen. Hiermee kunnen slachtoffers laten weten wat de gevolgen van het misdrijf voor hen zijn geweest. Kort daarna, in 2005, werd het voor deze categorie slachtoffers mogelijk om te spreken tijdens de strafzitting over de gevolgen van het misdrijf. Op 1 januari 2011 is de Wet ter versterking van de positie van het slachtoffer in het strafproces in werking getreden. Door deze wet is het slachtoffer een zelfstandige procesdeelnemer in het strafrecht. In deze Wet is het slachtoffer een algemeen recht op correcte bejegening gegeven en is met name het recht op informatie sterk verruimd. Ook is de mogelijkheid om schade vergoed te krijgen verruimd, maar vooral ook verbeterd omdat nu voor slachtoffers van gewelds- en zedenmisdrijven een voorschotregeling geldt. Zij zullen toegekende schadevergoeding uitgekeerd krijgen door de staat, ongeacht of de veroordeelde de schade kan vergoeden. Zie: http://www.slachtofferzorg.nl/rechten/nieuwe-wet

Op wetenschappelijk gebied is Marc Groenhijsen, directeur van INTERVICT[47], een van de bekende Nederlandse publicisten op dit terrein. Hij is in principe een voorstander van een bredere toepassing van herstelrecht, maar waarschuwt wel voor mogelijke risico's die hieraan verbonden zijn en die het belang en de positie van slachtoffers kunnen bedreigen. Zo noemt hij het gevaar dat de vrijwilligheid van het slachtoffer om deel te nemen aan herstelrecht onder druk kan komen te staan. Het is zijns inziens ook niet altijd duidelijk wat slachtoffers te winnen hebben bij deelname en ze kunnen juist ontgoocheld raken van een onbevredigend verlopend proces.
Jan van Dijk, als hoogleraar eveneens verbonden aan INTERVICT, heeft een vergelijkbare waakhondfunctie op dit gebied. Een van zijn stellingen is dat de vergeldingsbehoefte van slachtoffers door aanhangers van Restorative Justice wordt onderschat. Hij pleit ook voor een herstelrecht dat slachtoffervriendelijk is.
Geconcludeerd kan worden dat genoemde victimologen voorzichtig positief over herstelrecht zijn, maar wel kritisch blijven over bepaalde aspecten die risico's voor slachtoffers met zich mee zouden kunnen brengen.

4.5.2 Onderzoek

Tevredenheid over herstelbemiddeling en andere psychologische effecten
Herstelbemiddeling wordt in het algemeen zeer gewaardeerd door de slachtoffers en daders die eraan deelnemen.
Strang (2001) toonde aan dat in het Verenigd Koninkrijk slachtoffers tevreden zijn over het herstelproces, onder meer omdat er rekening gehouden wordt met hun mening: zij voelden zich betrokken bij de procedure. De behandeling ervoeren zij als respectvol en eerlijk en er was sprake van materieel en emotioneel herstel. Slachtofferparticipatie bleek ook tot een afname van wraakgevoelens te leiden.
Mc Cold heeft in 2003 een overzicht gepubliceerd van onderzoek naar herstelrecht in de Verenigde Staten, dat in dezelfde richting wees. Ook hierin werd geconcludeerd dat partijen, die aan een herstelprocedure hadden deelgenomen, positief zijn over de toegevoegde waarde van herstelrecht. Ook het gevoel van procedurele rechtvaardigheid (mate waarin men de uitkomsten van de procedure als *fair* beoordeeld) was bij deelnemers aan herstelrechtelijke procedures groter dan bij partijen die hadden deelgenomen aan een strafrechtelijke procedure.
In 2010 heeft Sven Zebel voor Slachtoffer in Beeld onderzoek gedaan naar de impact van slachtoffer-dadergesprekken[48]. De uitkomsten van het onderzoek zijn onder te verdelen in drie thema's: de tevredenheid van de deelnemers, de impact van de gesprekken op slachtoffers en de impact van de gesprekken op daders. Drie centrale uitkomsten zijn:

- Een grote meerderheid van slachtoffers en daders zien de bemiddelde contacten als waardevol en zijn daar tevreden over;
- Slachtoffers ervaren minder angst en minder woede richting de dader na een slachtoffer-dadergesprek;
- Het slachtoffer-dadergesprek geeft daders inzicht in de gevolgen voor slachtoffers en raakt hen persoonlijk.

---

[47] INTERVICT is het Internationale Victomologische Instituut van de Universiteit Tilburg. Zie: http://www.tilburguniversity.edu/research/institutes-and-research-groups/intervict
[48] "*Slachtoffer-dadergesprekken: de impact in beeld*". Sven Zebel, Slachtoffer in Beeld, Utrecht, 2010.

Effectiviteit: onderzoek naar recidive
Uit Brits onderzoek van Shapland uit 2008 naar zeven herstelbemiddelingsprojecten die sinds 2001 lopen, komt naar voren dat de recidivekans af neemt[49]. In dit onderzoek zijn 400 'herstelrechtzaken' vergeleken met 400 'controlezaken'. Geconcludeerd wordt dat integratie van herstelrecht in strafrechtelijke procedures de doorlooptijd bevordert en leidt tot gemiddeld 27% minder recidive (in termen van veroordelingen en gemeten over een periode van 2 jaar). Mc Cold (2003) concludeerde dat de effecten van herstelrecht een relatie hebben met het soort misdrijf, namelijk dat er minder recidive optreedt bij misdrijven die zijn gericht tegen personen[50].
In 2007 hebben Strang en Sherman, die beiden veel onderzoek hebben gedaan naar de effectiviteit van restorative justice, het gedegen boek *"Restorative Justice: The Evidence"* gepubliceerd. Zij komen tot de volgende stevige conclusies:
"Restorative Justice—no matter how it is measured—is as or more effective than traditional methods of criminal justice for reducing crime with respect to nearly every group of offender studied.
There is far more evidence on Restorative Justice, with more positive results, than there has been for most innovations in criminal justice."

Efficiëntie: kosten-baten onderzoek
Kosten-baten onderzoek naar vormen van Restorative Justice kwam tot voor kort nauwelijks voor. Nu er wereldwijd sprake is van een recessie, vormen de kosten van een bepaalde interventie een belangrijke factor bij de politieke beslissing om zo'n interventie al dan niet (vaker) in te zetten. Dit stimuleert dit type onderzoek.
Uit het kosten-batenonderzoek dat beschikbaar is, komt naar voren dat diverse vormen van Restorative Justice goede papieren lijken te bezitten op dit gebied.
In Nederland heeft de Eigen Kracht Centrale recent kosten-baten onderzoek uitgevoerd naar Eigen Kracht conferenties binnen de jeugdzorg. Hieruit blijkt dat deze werkwijze flink wat kosten bespaart, waarbij de kosten die uitgespaard worden omdat er minder rechtszaken plaats hoeven te vinden nog niet eens zijn meegenomen[51]. Burgers faciliteren om zelf gezamenlijk een eigen plan te maken als er (familiaire) problemen zijn, vormt een efficiënte methode van jeugdzorg, aldus het rapport.
In het Britse onderzoek *'A Business case for Restorative Justice and Policing'* wordt uitgerekend wat de besparingen zijn die politiële vormen van herstelrecht opleveren. Die blijken aanzienlijk te zijn[52].
Het rapport *'Radical Efficiency'* van de onafhankelijke Britse denktank NESTA, concludeert dat *restorative circles* "radicaal efficiënt' zijn[53].
Uit eerder genoemd onderzoek van Shapland uit 2008 bleek dat de zeven onderzochte herstelbemiddelingsprojecten kostenbesparingen opleverden. Shapland komt tot de volgende conclusies: *"The cashable cost savings to the Criminal Justice System alone delivered through these reductions in reconviction are around £6K per offender. The reductions in the*

---

[49] *Does Restorative Justice affect reconviction?* Shapland et.al, Cambridge, 2008
[50] Zie ook: www.restorativepractices.org
[51] Zie: *Eigen Kracht-conferenties bij gezinnen in de regio Amsterdam. Wat levert het op?* Schuurman en Mulder, 2011.
[52] Dit is doorgerekend voor een aantal Britse politiedistricten. Het rapport is te downloaden via:
http://www.restorativejustice.org.uk/resource/the_business_case_for_restorative_justice_and_policing
[53] Zie: http://www.nesta.org.uk/publications/reports/assets/features/radical_efficiency

frequency of offending indicates that for every £1 spent on delivering Restorative Justice it would lead to cost savings of £8."

4.6 De potentie van Restorative Justice

Naar schatting van Restorative Justice Online bestonden er eind jaren negentig in de Verenigde Staten 400 Victim Offender Mediation projecten en een vergelijkbaar aantal in Europa. De vraag is of er nog groeipotentie is: valt het te verwachten dat het aantal Restorative Justice projecten verder gaat toenemen in de (nabije) toekomst of niet?
Uit een uitgebreide studie in Duitsland[54] bleek dat het potentieel van slachtoffer-daderbemiddeling aldaar ongeveer 16% is van alle strafzaken, hetgeen neer zou komen op circa 600.000 bemiddelingszaken per jaar. In werkelijkheid kent Duitsland slechts zo'n 15.000 bemiddelingen per jaar. De praktijk blijft dus nog flink achter bij de potentie.
Feit is dat de implementatie van allerlei vormen van Restorative Justice internationaal gezien flink is toegenomen in de afgelopen jaren.
Internationale wet- en regelgeving stimuleert dit ook[55].
Dat is niet voor niets. De uitgangspunten van de Restorative Justice filosofie blijken namelijk goed aan te sluiten bij allerlei maatschappelijke ontwikkelingen en trends.
Er bestaat echter ook maatschappelijke en politieke tegenwind.
In deze paragraaf kijken we naar de maatschappelijke omstandigheden en trends die de context vormen waarbinnen herstelgerichte projecten in Nederland plaatsvinden. Werken deze trends een bredere invoering van herstelrecht tegen of vormen zij juist een steuntje in de rug?

Trend 1: Democratisering en responsabilisering
Wereldwijd is er een tendens zichtbaar waarin burgers meer zeggenschap en actieve participatie eisen.
Ook op het gebied van veiligheid wordt steeds meer de noodzaak benadrukt van actief burgerschap en de burger als partner in het integrale veiligheidsbeleid. Bij het begrip burgerschap staat het concept van de 'responsabilisering' centraal: het anderen (mede-)verantwoordelijk maken voor het reilen en zeilen van de samenleving.
Ook het in 2010 door de conservatieve Engelse regering gelanceerde concept van de Big Society past in deze responsabiliseringstendens. Het doel van de Big Society is
"to create a climate that empowers local people and communities, building a big society that will take power away from politicians and give it to people".
Er bestaat echter enig wantrouwen: sommigen vrezen dat het concept Big Society slechts een vijgeblad is dat moet verhullen dat de door te voeren bezuinigingen zeer destructieve maatschappelijke gevolgen zullen hebben. Een politiek commentator schreef in de Financial Times[56] dat *"the most interesting thing about Cameron's speech to the Conservative Party Conference were its sections on the "Big Society"* maar dat *"Most of the political problems Mr Cameron faces, from cutting crime to reducing obesity, can only be met if residents and citizens play their part. The state has however so far invested very little in teaching the skills that could help people make a contribution",* waarmee hij de vinger op de gevoelige plek legde.

---

[54] Hartmann (1998), zoals genoemd in *Slachtoffer-daderbemiddeling: bevindingen en behoeften*. Elmar Weitekamp in: Het herstelgesprek bij jeugdige delinquenten. Sleutelteksten uit het internationale debat. Ido Weijers (red.), SWP, Amsterdam, 2005.
[55] De internationale wet- en regelgeving wordt nader besproken in hoofdstuk 4.
[56] Financial Times, 6 oktober 2010.

Het concept Big Society vindt in binnen- en buitenland flink wat weerklank.
In Nederland is de term "De burger aan zet" in dit verband momenteel erg populair, net als termen als Burgerkracht[57] en samenredzaamheid[58].
Het is duidelijk dat deze democratiserings- en responsabiliseringstrend goed aansluit bij het participatieve karakter van herstelrecht, waarbij burgers een actieve rol toebedeeld krijgen bij het reageren op criminaliteit en andere maatschappelijke problemen[59].
Walgrave stelt echter dat dit wel het nodige vergt van zowel de overheid als van burgers.
"Herstelrecht kan alleen maar volwaardig functioneren in een maatschappelijke omgeving waarin de overheid zich onthoudt van onnodige top down interventies die de kwaliteit van het samenleven niet ten goede komen. Met andere woorden: de overheid moet responsief zijn ten aanzien van wat aan de basis leeft. Maar dan moet die basis ook wat te bieden hebben. Dat betekent dat de burgers actief hun verantwoordelijkheid moeten opnemen en bereid zijn te investeren in het 'gemeenschappelijk eigenbelang'. Bij gebrek aan participatie zullen de overheden zelf moeten beslissen wat als gemeenschappelijk eigenbelang wordt beschouwd en dat zou ver af kunnen staan van het werkelijke gemeenschappelijke belang. Een goede maatschappij met een responsieve staatsmacht enerzijds en burgers die actief betrokken zijn op de kwaliteit van het sociale leven anderszijds, zijn van elkaar afhankelijk"[60].

Trend 2: Lokalisering
In het rapport "Justitie over morgen; Scenario's en strategieën voor 2015", worden drie scenario's geschetst op grond van plausibele toekomstige maatschappelijke ontwikkelingen waarmee Justitie in de periode tot 2015 te maken kan krijgen. Voor alle scenario's geldt dat 'het lokale' mede bepalend is voor het slagen van justitiebeleid. Een van de scenario's vormt "Liever lokaal?" waarin expliciet het volgende uitgangspunt centraal staat. *"Aan veel van wat Justitie doet kleven lokale aspecten. Het gaat immers vaak om lokale problemen, lokale doelgroepen, lokale interventies en lokale effecten. Daarom is voor rechtvaardig en doeltreffend en doelmatig justitiebeleid een adequate mate van lokaal luisteren en handelen vereist".*
In de wetenschappelijke literatuur zijn drie perspectieven op overheidshandelen te onderscheiden waarin het belang van het lokale niveau wordt gearticuleerd[61]:

- lokaal om probleemgericht te zijn;
- lokaal om responsief te zijn (zie ook trend 1 hierboven)
- lokaal om legitimiteit te verwerven.

Herstelrecht past goed bij de gebiedsgebonden en probleemgerichte wijze van werken van Veiligheidshuizen. Ook het project Aansluiting Nazorg (voor ex-gedetineerden) vormt een voorbeeld van een lokaal luisterende en handelende justitie.

---

[57] Zie onder meer het rapport *Burgerkracht*, Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling, Den Haag, april 2011.
[58] Dit begrip is door Pieter Hilhorst gelanceerd in zijn Volkskrant column "Samenredzaamheid" d.d. 6 oktober 2009:
[59] Zo wordt geconcludeerd in het hoofdstuk *"Theories pertaining to democratic participation"* in: "Building Social Support for Restorative Justice" Brunaldi Pali en Christa Pelikan, European Forum for Restorative Justice, Leuven, 2010, p. 26.
[60] Citaat afkomstig uit Lode Walgrave, Tijdschrift voor Herstelrecht, 2009 (9), nr. 3, p. 31 – 32. Zie ook: Lode Walgraven: *"Herstelrecht en het streven naar een betere democratie"*. Tijdschrift voor Herstelrecht, 2011 (11), nr. 1, p. 22 – 32.
[61] Zie Justitie over morgen, scenario "Liever lokaal?", Ministerie van Justitie, november 2008, p. 10.

Het is overigens niet zo dat het altijd beter is als Justitie lokaal handelt. Soms is centraal handelen aangewezen. Dit hangt van velerlei factoren af[62]. Feit is wel dat er een zekere ontwikkeling valt te bespeuren waarin in toenemende mate lokaal wordt gehandeld.
Dit sluit goed aan bij de Eigen Kracht filosofie, buurtbemiddeling, peermediation op scholen en andere vormen van herstelgerichte praktijken die zich in een specifieke lokale context afspelen en waarbij de lokale betrokkenen een actieve rol spelen.

Trend 3: Horizontalisering
In het hierboven genoemde rapport "Justitie over morgen" wordt ook het scenario "Opleggen en overleggen" gepresenteerd[63]. Hierin wordt gesteld dat Justitie van oudsher vooral verticale rollen speelt, maar in toenemende mate ook horizontale rollen is gaan spelen. "*Daarbij tracht Justitie invloed uit te oefenen door nevengeschikte relaties aan te gaan, te onderhandelen en te participeren in netwerken. Het denken van Justitie begeeft zich ook steeds vaker buiten het formele kanaal van de juridische procedure: denk aan mediation, prejudiciële bemiddeling en voorwaardelijke sancties. En de nadruk op hard recht wordt aangevuld met 'soft law', vormen van zelfregulering en horizontaal toezicht"*[64].
Deze trend sluit goed aan bij het horizontale karakter van herstelrecht.

Trend 4: Slachtoffers centraal
Boutellier stelt[65] dat er in de huidige post-moderne tijd geen algemeen geldende morele tradities, instituties en verwachtingen meer bestaan. Iedereen creëert zijn of haar eigen moraliteit.
"We are not united anymore by 'grand narratives', grand ideals or political ideologies. Postmodern civilisation has gradually undermined the unity of religion or ideology".[66] *While our consensus on the good life is privatized, our common moral understanding focuses on 'evil'. It is 'bad behavior' which triggers the need for moral consensus. In an individualized culture the main evil is 'harm done to individuals'. (...) For that reason the victim has become the main moral agent of our times. Restorative Justice can be seen as a very special moral response to this cultural process of victimization".*
Deze maatschappelijke situatie verklaart volgens Boutellier de enorme aandacht voor slachtoffers in onze cultuur.
In het veiligheidsbeleid staat het slachtoffer ook steeds vaker centraal. Op verschillende beleidsterreinen van Justitie krijgen slachtoffers nadrukkelijk aandacht. En meer aandacht voor slachtoffers wordt door beleidsmakers soms mede nagestreefd via het stimuleren van herstelrecht[67]. Niet verwonderlijk omdat een van de belangrijke kenmerken van herstelrecht is dat de positie van het slachtoffer versterkt wordt.

---

[62] Deze factoren worden nader uitgewerkt in het genoemde scenario 'Liever Lokaal?' dat onderdeel vormt van de publicatie *Justitie over morgen. Scenario's en strategieën voor 2015*. Ministerie van Justitie, Directie Algemene Justitiële Strategie, 2007.
[63] Het derde scenario heet "Risico en recht" dat gaat over risico-taxatie en vroegtijdig ingrijpen.
[64] Justitie over morgen. Opleggen en overleggen, p. 7.
[65] Zie zijn artikel *"Victimization and restorative justice; moral backgrounds and political consequences*" p. 19 – 30 in "Restorative Justice and The Law (edited by Lode Walgrave), Willan Publishing, 2002.
[66] Citaat van Lyotard in bovengenoemd artikel van Boutellier.
[67] Zoals bijvoorbeeld het geval is bij het beleid op het gebied van jeugdstrafrecht.

De tendens om slachtoffers centraal te stellen in het veiligheidsdiscours en –beleid kan derhalve gunstig zijn voor de bredere implementatie van herstelrecht[68].

Trend 5: Multi-culturalisering
De Westerse wereld wordt steeds multi-cultureler. Een toenemend aantal mensen zijn afkomstig uit collectivistische culturen, waar de gemeenschap of *extended family* vaak een veel belangrijkere rol speelt dan het geval is in hun nieuwe leefomgeving. Hierdoor ontstaat er, net als in de jaren tachtig het geval was in Nieuw Zeeland, een steeds grotere behoefte aan het ontwerpen van een strafrechtpraktijk die flexibel en plooibaar is wat betreft culturele verschillen. Volgens Daly[69] kunnen (sommige vormen van) herstelconferenties gezien worden als een gefragmenteerde rechtsvorm: het koppelt blanke, bureaucratische rechtsvormen aan elementen van informeel recht die niet-blanke (of niet-westerse) waarden of methoden kunnen bevatten. Hier kunnen risico's aan zitten maar het biedt ook kansen om strafrechtelijke reacties die zijn gericht op minderheden effectiever te maken, iets dat hard nodig is in deze tijd.

Trend 6: Bezuiniging
Het bestaande strafrechtelijk systeem is erg duur en bovendien weinig effectief. Dit maakt het strafrechtelijke systeem in zijn huidige vorm feitelijk niet erg duurzaam.
De huidige tijd van bezuinigingen doet denken aan de situatie in Nieuw Zeeland in de jaren tachtig, toen het jeugdstrafrecht ingrijpend is hervormd onder meer omdat het bestaande systeem te duur en ineffectief was[70]. In de nieuwe wet werd toen nadrukkelijk ruimte geboden voor Restorative Justice (i.c. Family Group Conferencing).
Restorative Justice lijkt in bepaalde situaties een effectief en goedkoper alternatief.
Er verschijnen steeds meer rapporten waarin de kosten en baten van herstelrechtelijke methoden worden afgezet tegen die van een reguliere strafrechtelijke afhandeling. Hieruit komt naar voren dat verschillende vormen van Restorative Justice vrij efficient blijken te zijn, zodat bredere invoering waarschijnlijk kostenbesparend zal zijn[71].

Trend 7: Roep om meer repressie
Streng straffen wordt vaak gelegitimeerd door te refereren aan de behoeften van slachtoffers. Slachtoffers zouden namelijk uit zijn op vergelding.
Diverse wetenschappers stellen echter dat het een populaire mythe is dat slachtoffers wraakbelust zijn. Elmar Weitekamp concludeert dat het omgekeerde eerder waar is, zoals ook Braithwaite stelt: hoe concreter slachtoffers worden geconfronteerd met hun dader, hoe meer ze zich in diens situatie verplaatsen en hoe meer ze geneigd zijn tot een milde houding[72].
Een ander argument dat vaak gehanteerd wordt ter verdediging van het strafrecht en als aanval op herstelrecht, is dat herstelrecht 'soft' is.

---

[68] Er bestaan bij professionals die werken met slachtoffers, net als bij victimologen, echter nog wel de nodige reserves ten opzichte van herstelrecht: de angst is groot dat een dialoog met de dader voor het slachtoffer schadelijk kan zijn. Vanuit een beschermende houding worden slachtoffers daarom soms niet eens geïnformeerd over de mogelijkheden van herstelrecht. Hierdoor worden vooralsnog teveel slachtoffers niet in de gelegenheid gesteld om zelfstandig een eigen keuze te maken.
[69] Kathleen Daly. Restorative Justice: the real story, p. 141.
[70] Zie paragraaf 3.3 'De geschiedenis van Restorative Justice'.
[71] Voor de effectiviteit en efficiëntie van Restorative Justice: zie paragraaf 3.5.2 'Onderzoek'.
[72] Ido Weijers, *Introductie Elmar Weitekamp* in: Het herstelgesprek bij jeugdige delinquenten. p. 117.

Dit is een wijd verspreid misverstand van mensen die veelal geen directe ervaring hebben met herstelrechtelijke processen. Een afstandelijke zakelijke communicatie tussen een officier van justitie (die zich beroepsmatig opwindt) en een verdachte die dit passief over zich heen kan laten komen is voor veel verdachten veel minder heftig dan een directe emotionele confrontatie met het slachtoffer die daadwerkelijk beschadigd is door het handelen van de verdachte en van de verdachte een actieve opstelling en een authentieke reactie eist. Juist de heftigheid van de directe emotionele confrontatie is de kracht van herstelrecht, die een verandering in houding en gedrag bij daders teweeg kan brengen[73].
Het maatschappelijke en politieke discours rondom het strafrechtelijke systeem is over het algemeen sterk emotioneel geladen en discussies over strafrecht en herstelrecht worden vaak versimpeld tot een schijnbare tegenstelling tussen twee polaire systemen: een punitief versus een permissief systeem.
Je zou de visie en discussie echter kunnen verbreden door naast het element van de controle ook het element van ondersteuning en participatie toe te voegen.
Er ontstaan dan vier manieren waarop je op normoverschrijdingen kunt reageren.

Schema 2.4: Vier manieren om op normoverschrijdingen te reageren[74]

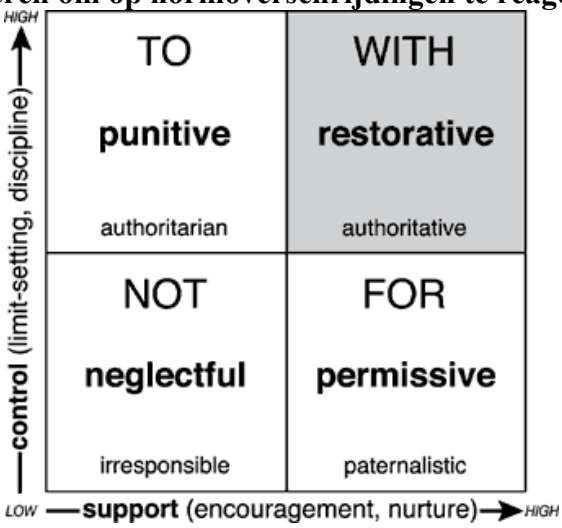

Deze bredere visie op hoe je op normoverschrijdingen kunt reageren leidt tot een meer integrale benadering. Restorative Justice vormt vanuit zo'n visie een interessante aanvulling op het strafrecht, dat dan weer meer kan gaan fungeren zoals het oorspronkelijk bedoeld is: als ultimum remedium.
Nederland loopt internationaal gezien echter bepaald niet voorop bij het invoeren van herstelrecht. Dit heeft te maken met het opvallend punitieve klimaat in Nederland. In vergelijking met andere West- en Noordeuropese landen kent Nederland volgens de onderzoeksbundel "Criminaliteit en Rechtshandhaving 2009 " een streng strafklimaat[75].

---

[73] Er bestaan vele verhalen van zowel daders en slachtoffers die vertellen over hoe zij het door hen bijgewoonde herstelrechtelijke proces hebben ervaren en welk effecten dit op hen heeft gehad. Zie onder meer de film "The Woolf within" en andere filmpjes op de website van Prison Fellowship International: www.restorativejusticeonline.org
[74] Bron: http://www.iirp.edu/whatisrp.php
[75] http://www.wodc.nl/onderzoeksdatabase/cenr-2009.aspx?cp=44&cs=6796

Het huidige populistische klimaat is daar mede debet aan[76]. Angst voor onveiligheid wordt van oudsher graag door populisten ingezet om meer macht en legitimiteit te krijgen. Het uitvergroten van veiligheidsproblemen is een beproefde methode van machtspolitici. Het versterkt de behoefte aan een "sterke leider" en een krachtig optredende overheid. De legitimiteit van de overheid is van oudsher gebaseerd op het feit dat de overheid de verplichting heeft om de externe en interne veiligheid van burgers te garanderen.
Van Stokkom & Wolthuis stellen dat de huidige populistische cultuur een rem zet op burgerinitiatieven en zelfregulerende initiatieven en veiligheid enkel van de overheid verlangt[77].
Boutellier analyseert de kansen en bedreigingen voor herstelrecht in een populistische context nader en komt tot de volgende conclusies[78]:

- Kenmerk van een populistische beweging is dat het grote nadruk legt op het belang van het volk. En het volk wil veiligheid. Boutellier adviseert om hen dit dan ook te geven!
- Dit betekent volgens hem dat veiligheidsbeleid er op gericht moet zijn *concrete* overlast, daadwerkelijke criminaliteit en zichtbare verloedering aan te pakken. Hier is primair de lokale politiek aan zet, die hierin goed moet samenwerken met de lokale betrokkenen. Hij noemt dit het 'kleine verhaal'. Herstelrecht past goed bij zo'n lokale gezamenlijke aanpak, waarin de behoeften van burgers serieus worden genomen.
- Het kleine verhaal van de concrete aanpak dient echter onderdeel te vormen van een groter verhaal over sociale orde. Boutellier stelt dat de filosofie van de Big Society de weg wijst: de ontevreden, over de overheid klagende burger krijgt de bal teruggekaatst, aangezien een beroep wordt gedaan op de eigen maatschappelijke verantwoordelijkheid van burgers.

Het blijkt dat de eerste vijf maatschappelijke trends goed passen bij de kenmerken van Restorative Justice en daarom gunstig zijn voor het verder ontwikkelen en breder toepassen van herstelrecht. De maatschappelijke en politieke tegenkracht die de roep om meer repressie oplevert, dient echter niet onderschat te worden, al lijkt er ook hier een tegenbeweging op gang te komen. Het concept van de Big Society dat afkomstig is uit de koker van de conservatieve Engelse regering, vormt een goed alternatief concept op veiligheidsgebied, dat nadrukkelijk aansluit bij de filosofie van het herstelrecht. En het feit dat het vaker toepassen van herstelrecht ook uit bezuinigingsoogpunt een interessante optie is, vormt eveneens een sterke troef.
Op dit moment worden verschillende vormen van Restorative Justice al vrij veel ingezet binnen de jeugdzorg, het onderwijs, in bedrijven en organisaties en in buurten. Herstelrecht in en naast het strafrecht daarentegen wordt in Nederland nog slechts in vrij beperkte mate toegepast, zeker als we dit vergelijken met andere Europese landen.
Gezien de geschetste maatschappelijke ontwikkelingen lijkt de tijd echter rijp voor een bredere invoering van herstelrecht, ook binnen een strafrechtelijk kader.

---

[76] Al vormt het ook een reactie op de erg "permissieve" jaren zestig en zeventig. Vanaf de jaren tachtig is het tolerante Nederlandse strafklimaat omgeslagen in het tegendeel wat onder meer tot uitdrukking kwam in de sterke toename van de gevangeniscapaciteit.
[77] Zie Van Stokkom & Wolthuis, Tijdschrift voor Herstelrecht, 2011 (11), nr. 1, p. 5.
[78] Hans Boutellier, *"Herstelrecht in een populistische context"*. Tijdschrift voor Herstelrecht, 2011 (11), nr. 1, p. 33 – 39.

4.6 Europese ontwikkelingen, het European Forum for Restorative Justice en Restorative Justice Nederland

Het wetenschappelijke discours rond herstelrechtelijke onderwerpen is begonnen in de jaren zestig in Europa. De eerste experimenten met herstelrecht werden echter uitgevoerd in de V.S. en Canada, in de jaren zeventig. De praktijk in Europa kwam wat later op gang, pas in de jaren tachtig. Ook in Nederland zijn in die periode de eerste herstelrechtelijke initiatieven gestart. Het aantal zaken was aanvankelijk vrij beperkt. In de jaren negentig steeg het aantal zaken in verschillende Europese landen gestaag en op dit moment kent herstelrecht (met name victim-offender mediation) een solide basis in diverse landen.
Het European Forum for Restorative Justice heeft bij dit alles sinds het begin van de 21ste eeuw een ondersteunende en stimulerende rol gespeeld. Zij hebben er mede voor gezorgd dat er een Europese herstelrechtelijke gemeenschap is ontstaan. Aanleiding voor het oprichten van het EFRJ in het jaar 2000 was het feit dat praktijkmensen, wetenschappers en beleidsmakers uit de diverse Europese landen behoefte kregen aan grensoverschrijdende kennisuitwisseling en ondersteuning bij het verder ontwikkelen van de diverse vormen van herstelgericht werken.
De algemene doelstelling van het Europese Forum is *"to help establish and develop victim-offender mediation and other restorative justice practices throughout Europe*".
In dit kader worden allerlei activiteiten ontwikkeld, zoals lobbyen op Europees niveau, het uitvoeren van Europese onderzoeksprojecten en diverse communicatie- en netwerkactiviteiten die erop gericht zijn om kennis uit te wisselen, de dialoog te stimuleren en bewustwording te vergroten. Inhoudelijk is het Europese Forum primair gericht op victim-offender mediation en verwante herstelrechtelijke praktijken in en naast het strafrecht. Daarnaast wordt in toenemende mate aandacht besteed aan andere maatschappelijke domeinen waarop mediation plaatsvindt, zoals mediation op scholen, binnen gezinnen, in bedrijven, organisaties, wijken en buurten. Uitgangspunt van het Europese Forum is dat er niet één optimale manier is van herstelgericht werken. De herstelrechtelijke praktijk en theorie is voortdurend in ontwikkeling en de wijze waarop strafrechtelijke mediation gestalte heeft gekregen varieert flink per land. In sommige landen wordt met name met vrijwilligers gewerkt (bijvoorbeeld Noorwegen), in andere landen is dit sterk geprofessionaliseerd (Oostenrijk). Ook de relatie tussen herstelrecht en het strafrechtsysteem wordt niet overal op dezelfde wijze vorm gegeven en de soorten delicten en typen daders die in aanmerking komen voor herstelrecht variëren ook per land. Het stimuleren van diversiteit en een open, constructieve dialoog rondom de voor- en nadelen van de diverse methodieken en benaderingen is daarom volgens het Forum cruciaal om van elkaar te leren en voortgang te kunnen boeken.
De in 2010 opgerichte Stichting Restorative Justice Nederland heeft goede contacten met het European Forum for Restorative Justice en met andere nationale en internationale organisaties die zich bezig houden met herstelrecht en vormt derhalve een actief onderdeel van de internationale herstelrechtelijke gemeenschap. Een gemeenschap die in de loop der tijd steeds omvangrijker en invloedrijker is geworden en die in toenemende mate gebruik maakt van de mogelijkheden die sociale media bieden om het netwerk te versterken en kennis en informatie uit te wisselen.
Het European Forum for Restorative Justice is te vinden op internet (www.euforumrj.org) en op LinkedIn (Group: European Forum for Restorative Justice).
Restorative Justice Nederland (www.restorativejustice.nl) faciliteert voor Nederlandstalige geïnteresseerden een levendig discussieplatform op LinkedIn met meer dan 550 leden (Group: Forum voor Herstelrecht).

Bijlage 2 Achtergrondinformatie over het voeren van gevoelige gesprekken in de klas

Onderstaande tekst uit deze bijlage is ontleend aan de hoofdstukken 2, 4 en 5 uit de publicatie *Je hebt makkelijk praten. Het begeleiden van gesprekken over maatschappelijk gevoelige onderwerpen in de kl*as. H. Radstake, Stichting School en Veiligheid, Utrecht, 2016.

N.B.: Het betreft nog een concept versie (met enkele correcties e.d.), die binnenkort vervangen zal worden door de definitieve tekst.

2. Type aanpakken

Dit overzicht is bedoeld om een idee te geven van verschillende soorten aanpakken die er zijn om een gesprek vorm te geven. Er worden zes categorieën gesprekken beschreven die geschikt zijn voor het bespreken van maatschappelijk gevoelige onderwerpen. Van elke categorie bestaan ~~vele~~ praktische uitwerkingen. Om het overzichtelijk te houden, heb ik bij elke categorie slechts één of twee voorbeelden ter illustratie gegeven. Daarmee is dit overzicht niet ~~uitputtend.~~ In het bronnenoverzicht vindt u de bronnen en websites waar dit overzicht op is gebaseerd. In deze bronnen kunt u meer informatie kunt vinden over praktische gesprekstoepassingen.

De categorieën zijn gebaseerd op de verschillende type beoogde doelen en opbrengsten van het gesprek. De categorieën zijn in de praktijk niet strikt van elkaar gescheiden: vaak zult u combinaties van elementen uit de verschillende type aanpakken terug zien. Het overzicht is gebaseerd op een selectie en ordening van informatie uit literatuur (zie punt 7 bronnenlijst) in combinatie met praktijkvoorbeelden van docenten van eerdere trainingen.
Let op: de aanpakken gearceerd met een * dienen volgens een bepaalde structuur of regels te verlopen. Daarover vindt u meer informatie in de bijlage met bronmaterialen.

1. Onderzoekende, open gesprekken

Dit type gesprekken is erop gericht om leerlingen meer inzicht te laten verkrijgen in wat er speelt met betrekking tot het gevoelige onderwerp en in eigen en andermans opvatting daarover. Door middel van vragen worden leerlingen uitgedaagd om na te denken over de kwestie. Dit kunnen zowel vragen van leerlingen zelf zijn, als door de leraar aangedragen vragen. Belangrijk is dat het open, niet-gestuurde (= oordeelvrije) vragen zijn. Door het gezamenlijk onderzoeken van die vragen, het blijven doorvragen (zie punt 6, tips voor doorvragen) en het afwegen van argumenten wordt het onderwerp geanalyseerd en krijgen leerlingen dieper inzicht in het onderwerp. In dit type gesprek stelt de docent zich eerst volgend en dan leidend op (zie punt 3, aandachtspunten voor de rol van de docent bij de uitvoering van gesprekken).

Voorbeeld:

- Maak klassikaal een mindmap waarin het onderwerp in het midden staat. Je noteert alle associaties die leerlingen bij het onderwerp hebben en ordent ze. Vervolgens vraag je de leerlingen om allemaal een vraag op te schrijven ~~waar zij meer over zouden willen weten gerelateerd aan dit onderwerp~~. Bedenk vooraf of het verstandig is dit geanonimiseerd te laten doen. De leerlingen leveren de vraag bij je in. Trek er een aantal vragen uit en bespreek deze met de klas. Gebruik daarbij vooral de techniek van doorvragen en stimuleer leerlingen dat ook bij elkaar te doen.

  Meer informatie: *http://wij-leren.nl/mindmap-maken.php*

- ***Socratische gespreksvoering**: Een socratisch gesprek is in feite een gezamenlijk hardop denken. Het begint met een uitgangsvraag. Deze vraag kan van tevoren door de docent geformuleerd worden of samen met de leerlingen worden gekozen. De uitgangsvraag moet duidelijk zijn zodat er in de loop van het gesprek geen verwarring over ontstaat. De vraag moet ook te concretiseren zijn; het moet

toegepast kunnen worden op een concrete situatie of ervaring van leerlingen. Daarnaast moet de vraag ~~ook~~ een conceptueel, filosofisch karakter hebben. Het antwoord op de vraag kan niet goed of fout zijn, er moeten verschillende antwoorden mogelijk zijn. Als de uitgangsvraag er is, worden de leerlingen gevraagd er een voorbeeld van te geven. Er wordt één voorbeeld gekozen om verder te bespreken. Wanneer iedereen vat heeft op het voorbeeld, wordt er uitgewisseld over ideeën, overtuigingen en argumenten die de leerlingen erover hebben. Vervolgens worden deze meningen op hun geldigheid getoetst. Zijn ze juist, zijn ze adequaat, zijn ze waar?~~.~~ Het gaat erom met de klas een gezamenlijke gedachtelijn te vinden die door alle leerlingen wordt onderschreven.

Meer informatie: *http://www.lerenfilosoferen.nl*; *http://Filosoferen-in-de-klas.pdf*; *http://www.socratischgesprek.be* en vele andere websites.

2. Opiniërende gesprekken

Dit type gesprekken is erop gericht om leerlingen meer inzicht te geven in hun eigen mening, deze te kunnen onderbouwen en bij te stellen/nuanceren.

Voorbeeld

- ***Waardencontinuüm***: Laat de leerlingen over het betreffende onderwerp een aantal teksten lezen, filmpjes bekijken, mediamateriaal zien, etc. en geef daarbij als 'kijkwijzer' een aantal verhelderingsvragen (Wat speelt er? Welke perspectieven zie je?). Formuleer een stelling/dilemma en vraag de leerlingen een (voorlopig) standpunt te noteren en met een cijfer tussen 1 en 5 (1= sterk mee oneens tot 5= sterk mee eens) aan te geven in hoeverre ze het eens/oneens zijn. Vraag leerlingen die ~~dezelfde opvatting delen (=~~ voor hetzelfde cijfer gekozen hebben~~)~~ in tweetallen bij elkaar te gaan zitten en in 3 minuten van gedachten te wisselen over de argumenten voor hun standpunt. Let op, het gaat niet om het overtuigen van elkaar, maar het onderbouwen van de opvatting. Ze schrijven op of dit gesprek al dan niet heeft geleid tot een verandering of nuancering van hun standpunt, en waarom. Vervolgens schuiven leerlingen op naar iemand die een 'punt' verwijderd is van hun standpunt en wisselen weer van gedachte, dat doen ze ook met iemand die een heel ander standpunt heeft. Ga vervolgens met de hele klas in gesprek over hoeveel leerlingen hun standpunt hebben bijgesteld, waarom ze hun standpunt wel/niet hebben bijgesteld en wat ze hebben geleerd van deze uitwisseling.
- ***Beweegredeneren:*** Dit is een werkvorm waarbij leerlingen naar hun overwegingen kijken en die vergelijken met die van hun klasgenoten. ~~Bij een complexe vraagstelling geven~~ leerlingen hun ~~standpunt~~ aan door in de klas te gaan staan ~~waar hun standpunt – inclusief type overweging – op de vloer is aangegeven (met behulp van vier kwadranten: voor-gevoel; voor-ratio; tegen-gevoel; tegen ratio).~~ Bijvoorbeeld 'vóór op gevoelsmatige gronden' of 'tegen op rationele gronden'. Leerlingen lichten hun keuze toe. Vervolgens verplaatsen leerlingen zich naar een andere positie (ander standpunt en/of overweging) en bedenken een bijbehorend argument. Zo wennen ze eraan verschillende typen overwegingen te verwoorden en serieus te nemen. Doordat leerlingen zich inleven in verschillende situaties en rekening houden met rationele en emotionele overwegingen, worden ze zich ook bewust van de complexiteit van kwesties (zie ook: gesprek vanuit systeemdenken). De fysieke beweging in de werkvorm zorgt voor extra energie.

Meer informatie: *http://www.ecent.nl/artikel/2599/Beweegredeneren/view.do*
Hoe gaat u in een opiniërend gesprek om met uw eigen mening? Zie punt ~~3~~ 'aandachtspunten voor de ~~rol van de docent~~'

3. Gesprekken over (persoonlijke) narratieven (oral histories) en/of creatieve expressie

Het primaire doel van dit type gesprekken is het inlevingsvermogen in andermans gezichtspunten en ervaringen te vergroten en mee te wegen in de persoonlijke meningsvorming over het onderwerp.

Voorbeeld
Oral history: vraag leerlingen onderzoek te doen binnen hun eigen kring (familie, buurtbewoners, vrienden, klasgenoten, etc) naar persoonlijke ervaringen met het onderwerp migratie ~~(of een ander onderwerp waarvan je denkt dat deze aanpak zich daarvoor leent; let daarbij goed op mogelijke gevoeligheden ook in relatie tot de culturele achtergrond, geloofsovertuiging en sociale omgeving van de leerlingen).~~ De leerlingen gaan praten met mensen uit hun eigen omgeving en presenteren hun bevindingen in de klas. Dit kan bijvoorbeeld door ze een poster te laten maken die in de klas word~~en~~ opgehangen (dan is er ook ruimte om foto's bij de verhalen te laten zien). Leerlingen vertellen elkaar wat ze vonden van het verhaal van de geïnterviewde en wat het verhaal betekent voor hoe ze over het onderwerp denken.

Meer informatie: *http://www.vijfeeuwenmigratie.nl*
Een andere manier is om persoonlijke ervaringen (uit de krant, van tv, etc.), bij voorkeur van leeftijdgenoten van de leerlingen, te bespreken. Wat vinden ze van het verhaal? Wat betekent het voor hoe ze zelf over het onderwerp denken?

Creatieve expressie: Vraag leerlingen (individueel of in twee-of drietal) een tekening, schilderij, foto etc. te maken die uitdrukt wat het onderwerp persoonlijk voor hen betekent~~/~~oproept. Hang de werken op in de klas, loop er samen langs en bespreek ze aan de hand van vragen: wat zien klasgenoten als ze naar het werk kijken? Welke boodschap draagt het uit? Wat vinden jullie daarvan? Het schrijven en zingen van een protestsong is een andere creatieve manier waarop leerlingen goed hun gezichtspunt –en emoties- kunnen uiten en die van elkaar te leren kennen.

4. Gesprekken vanuit systeemdenken

Dit type aanpak is geschikt om leerlingen inzicht te geven in de complexiteit van maatschappelijke gebeurtenissen. Leerlingen gaan de context waarin maatschappelijke kwesties zich afspelen beter begrijpen en zien dat het geen losse, op zichzelf staande feiten zijn.

Voorbeeld:
Relatiecirkel: maak samen met de klas een 'relatiecirkel'. Gebruik daarvoor een verhalende tekst over het onderwerp. Neem het verhaal met de klas door. Inventariseer welke woorden aan verandering onderhevig zijn (dit zijn de 'variabelen'; druk ze uit in zelfstandig woorden die 'meer of minder' kunnen worden). Kies samen een beperkt aantal woorden (5-7) uit en plaats deze op een cirkel. Begin bij één variabele en bespreek met de klas wat er gebeurt met andere variabele(n) als deze meer of minder wordt. Verbind deze woorden met elkaar door een pijl. Bekijk of er causale lussen in de cirkel zitten (pijlen met twee richtingen). Als de cirkel klaar is, reconstrueer dan samen met de klas het verhaal dat de cirkel vertelt.

Meer informatie: *http://relatiecirkel*; *http://relatiecirkel Charlie Hebdo*

5. *Debatvormen gericht op burgerschap

Een debat is primair gericht op het overtuigen van anderen (de tegenpartij, het publiek, een jury). Het heeft daarmee een ander karakter dan de hiervoor toegelichte aanpakken waarin het draait om uitwisseling en samenspraak. Door deel te nemen aan een debat (in de rol van participant of publiek) krijgen leerlingen kennis van ideeën en argumenten over het onderwerp. Debat kenmerkt zich door een sterk gestructureerde vorm van communicatie over een stelling, met voor- en tegenstanders die spreken voor een publiek. Doordat leerlingen worden uitgedaagd hun eigen of andermans mening te verdedigen, worden zij gestimuleerd op zoek te gaan naar (nieuwe) kennis. Een debat is daarmee ook een goede aanleiding om mediawijsheid en kritisch bronnenonderzoek van leerlingen te stimuleren. Vanwege het overtuigende element van een debat ontstaat er vaak een enthousiaste, bruisende sfeer in de klas en nemen leerlingen actief deel. In een debat gericht op burgerschapsvorming gaat het om het verbreden van het wereldbeeld van leerlingen, niet (persé)om het competitieve karakter dat ook aan een debat kan worden gegeven.

Voorbeeld

Debatvormen: ~~e~~r zijn veel verschillende debatvormen geschikt voor gebruik in het onderwijs, zoals de Ronde Tafel, Improvisatiedebat (Spontane Argumentatie), Forumdebat, Lagerhuis- of teamdebat en Politiek debat. Zie de publicatie 'Debatvormen overzicht' van de SLO op: *http://slo.nl/debat/* en ook *http://www.discussierenkunjeleren.nl/*

Meer informatie: http://www.discussierenkunjeleren.nl/

6. Activerende gesprekken

Dit type gesprek is bedoeld om leerlingen te laten nadenken over mogelijke oplossingen van de kwestie of controverse. Leerlingen worden uitgedaagd om oplossingen aan te dragen die voor meerder groepen in de samenleving relevant zijn. Meestal gebeurt dit door het onderwerp 'dichtbij huis te halen': wat zouden leerlingen in hun eigen leefomgeving kunnen doen? Vaak volgt een activerend gesprek uit een eerder gesprek dat in de klas over het onderwerp gevoerd is.

Voorbeeld

- **Activiteitenbrainstorm**: laat leerlingen in kleine groepjes bedenken welke activiteit ze in hun buurt of op school zouden kunnen organiseren ~~over~~ het onderwerp. Bespreek hun voorstellen klassikaal en vraag door op het beoogde doel. Het nadenken over dit soort activiteiten geeft leerlingen het gevoel dat ze zelf iets kunnen doen en kan zo mogelijke gevoelens van machteloosheid of angst verminderen.
- **Open brieven**: Vraag leerlingen een brief te schrijven naar een politicus, president, activist, extremist, waarin de leerlingen hun zorgen over de situatie uiten en de aangeschrevene manen tot actie of gedragsveranderin. Vraag een aantal leerlingen hun brief voor te lezen en bespreek deze klassikaal na. Als teaser kan het goed werken een protestlied te laten horen (er is veel te vinden op internet, bijvoorbeeld bij Nederlandse protestzangers maar ook bij hiphop en reggae) en deze eerst bespreken, of een voorbeeld van een brief die in de media verspreid is (bijvoorbeeld de 'open brieven' naar wereldleiders naar aanleiding van de aanslagen in Parijs op 13-11-2015~~, bijvoorbeeld van David van Reybrouck~~). Wees er ~~wel~~ op voorbereid dat teksten niet alleen als voorbeeld dienen, maar zelf ook ~~weer~~ aanleiding kunnen geven tot discussie.

~~4.~~ Type docentrollen

Het bespreekbaar maken van maatschappelijk gevoelige onderwerpen vergt een andere rol van u als docent dan u in uw gewone lessen waarschijnlijk gewend bent. In 'gewone lessen' gaat het om het stimuleren van kennisverwerving, het begeleiden van het leerproces, het coachen van leerlingen, etc. De rol als gespreksleider is alleen al anders doordat de gespreksuitkomst in principe open ligt en het gesprek draait om wat de leerlingen aan inhouden, meningen, ervaringen ~~inbrengen~~. Het verloop van het gesprek is dus niet vooraf te voorspellen.

Als gespreksleider bent u verantwoordelijk voor het behoud van de focus en van de richting van het gesprek. Dat doet u door te structureren, samen te vatten, in te grijpen als gespreksregels worden overtreden en bijsturen als de vereiste gesprksstructuur niet wordt gevolgd (met name van belang bij socratische gespreksvoering en debatvormen).

De rol van gespreksleider kunt u op verschillende manieren vervullen. In de praktijk kunt u ook combinatie van rollen tegenkomen (bijvoorbeeld een docent die wisselt van objectieve gespreksleider naar advocaat van de duivel, omdat de klas te snel – doordat er te weinig verschillende perspectieven aan bod zijn geweest – tot consensus komt):

1. De **objectieve of academische gespreksleider** dat verschillende standpunten en perspectieven aan bod komen en zorgt dat deze goed worden gepresenteerd door benodigde uitleg te geven. Hij/zij onthoudt zich van het geven van zijn/haar standpunt.
2. De **advocaat van de duivel** neemt een provocatief of tegenovergesteld standpunt in. Dit is een goede manier als er te snel in het gesprek consensus of dominantie van één standpunt lijkt te zijn.
3. De **advocaat** zorgt ervoor dat verschillende standpunten en perspectieven worden belicht in het gesprek en formuleert op basis van argumentatie daarover zijn/haar eigen mening en deelt dit met de klas. Zo laat de docent zien dat het belangrijk is om eerst kennis te nemen van verschillende standpunten voordat je je eigen mening vormt.
4. De **onpartijdige voorzitte**r zorgt ervoor dat alle bestaande standpunten en perspectieven aan bod komen door deze uit te lokken bij leerlingen of door zelf bronnen ~~aan te dragen~~. Deze rol lijkt op die van objectieve of academische gespreksleider, maar de onpartijdige voorzitter is ~~vooral~~ facilitator en ~~voegt zelf geen inhoud toe aan het gesprek (~~hij/zij onthoudt zich van het geven van uitleg).
5. De **persoonlijk l ~~r~~okken gespreksleider** deelt zijn/haar standpunt en nodigt leerlingen uit op zoek te gaan naar bias in het standpunt. Hiertoe worden zoveel mogelijk verschillende standpunten zo objectief mogelijk besproken. Een andere manier waarop deze rol wordt ingevuld is dat de gespreksleider tijdens het gesprek even de ruimte neemt om zijn/haar eigen standpunt te geven en toe te lichten.

Overweeg voor het kiezen van de docentrol de voor- en nadelen van het geven van uw eigen standpunt, zie 'aandachtspunten ~~voor de docentrol~~ bij de uitvoering van gesprekken'.

5. Tips voor het omgaan met 'oververhitting'

Enige mate van 'verhitting' hoort bij het gesprek, het gaat immers om gevoelige onderwerpen. Ga gevoeligheden niet uit de weg, want ze zijn er nu eenmaal en het is belangrijk dat leerlingen deze kunnen uiten. Dit negeren of te snel de kop indrukken kan tot gevolg hebben dat leerlingen zich niet serieus genomen voelen, afhaken van het gesprek (of zelfs van de lessen) of bezorgdheden gaan opkroppen. Tegelijkertijd is het belangrijk om 'oververhitting' te voorkomen. Oververhitting zorgt er voor dat er feite geen gesprek meer mogelijk is en de situatie escaleert. Dit kan heel vervelende gevolgen hebben, zoals ruzie tussen leerlingen, leerlingen die de klas boos uitlopen, gekwetste leerlingen, etc.

Verwacht u dat sommige leerlingen het misschien heel moeilijk of vervelend gaan vinden dat u dit onderwerp wilt bespreken met de klas? Zorg er dan voor dat u deze leerlingen even ~~te spreken krijgt~~ (buiten de context van de klas om), vertel wat u van plan bent en vraag hen of zij zich daar prettig bij voelen. Hou rekening met hun feedback in de aanpak die u kiest.

Heeft u het gevoel dat het gesprek uit de hand loopt door hoog oplopende emoties? Denk dan aan de volgende acties:

- ✓ Las een time-out in (laat de leerlingen bijv. een samenvatting maken van het gesprek, argumenten die ter sprake kwamen opschrijven, etc.). Zo koelt de sfeer wat af.
- ✓ Probeer uit de mogelijke (emotionele) verwarring te raken en grijp de gelegenheid aan om verschillende standpunten te onderzoeken. Neem zelf een 'vogelperspectief' aan, bekijk de discussie vanuit de hoogte. Probeer tussen de lijnen te lezen en aan te voelen wat er precies wordt bedoeld en toets deze indrukken aan je leerlingen.
- ✓ Laat leerlingen een stap terug nemen en vraag hen (voor zichzelf) na te denken wat ze kunnen leren uit dit moment. Wat kunnen ze leren van hun eigen en andermans gedrag? Vaak verloopt de discussie tussen groepjes leerlingen die hetzelfde standpunt innemen. Als ze dat inzien, kan dat leiden tot een groter begrip van de (maatschappelijk) controverse over dit onderwerp.
- ✓ Als een leerling emotioneel reageert (moet huilen, woedend wordt) erken dit dan en vraag hem/haar of hij/zij al dan niet in de klas wil blijven. Neem de leerling na de les apart en vraag open en geïnteresseerd door op wat er gebeurde en kijk hoe je de leerling kan helpen omgaan met deze heftige emoties. Door aandacht te besteden aan wat er gebeurd is, geeft u de leerling vertrouwen dat u begaan bent met de situatie en met de leerling en kunt u hem/haar beter begeleiden bij volgende gesprekken.
- ✓ Sommige leerlingen kunnen in de war raken of bezorgd worden door het gesprek. Dat kan zich uiten in opgewonden deelname aan het gesprek, maar juist ook in teruggetrokken, stil gedrag. Het is belangrijk dat u met de leerlingen die in de war of aangedaan zijn geraakt buiten de klas op een later moment er even met ze op terugkomt.

- ✓ Merk je dat de situatie dreigt te escaleren en weet je niet hoe het gesprek nog in goede banen te leiden? Parkeer het twistpunt dan tijdelijk. Geef daarbij aan dat het een belangrijk punt is (anders laaien de gemoederen niet zo hoog op) maar dat de emoties zo heftig zijn dat het niet mogelijk is om goed naar elkaar te luisteren en van gedachten te wisselen. Geef aan –of bespreek met je leerlingen- dat u een manier gaat bedenken waarop dit punt wel besproken kan worden. Verzeker u ervan dat u er daadwerkelijk op terug komt, zodat leerlingen daarop kunnen vertrouwen.

- ✓ Is de situatie toch geëscaleerd en lukt het niet om de les tot een goed einde te brengen, constateer dan in de klas dat dit niet het verloop was zoals u dat had gewenst en dat u er op een later moment met de klas op terug wil komen. Stelt u zich daarbij neutraal op, leg de schuld voor de escalatie niet (onbedoeld) bij de leerlingen (let ook op onbedoelde boodschappen die je non-verbaal kan geven). Zorg ervoor dat u uw belofte nakomt en bereidt u goed voor hoe u dit gaat aanpakken. Dit hoeft u natuurlijk niet alleen te doen, het geeft vaak de nodige lucht om er eerst met een collega over te sparren en tot een aanpak te komen.

- ✓ Maken leerlingen discriminerende of racistische opmerkingen over elkaar? Of wordt u daar zelf door leerlingen van beschuldigd? Gezien de beladenheid kan dit gemakkelijk oververhitting tot gevolg hebben. Reageer dus altijd als dit zich voordoet. Schat in om wat voor soort uitlating het gaat en welk doel uw reactie dient: zo snel mogelijk doorgaan met het gesprek, de gelegenheid gebruiken om over het onderwerp discriminatie in gesprek te gaan, begrip tonen voor achterliggende problemen, de veiligheid in de klas waarborgen? Bepaal op basis daarvan hoe u reageert, bijvoorbeeld door te confronteren, door te vragen of te informeren.
  Meer weten? Zie de publicatie van ROC Theorie ontmoet Praktijk. *http://reageren op discriminatie*

- ✓ Vreest u dat u zelf oververhit raakt? Het kan dat het gesprek heel anders loopt dan u had verwacht en u bijvoorbeeld aangeslagen bent door de wending die het gesprek neemt of door opvattingen van leerlingen. Daarom is het belangrijk dat u uzelf vooraf goed in acht neemt: wanneer blokkeer ik? Waardoor slaan mijn stoppen door? Welke vooroordelen ik? Hoe open sta ik echt voor andere opvattingen? Zelfinzicht helpt om op voorhand strategieën te bedenken om jezelf en de klas in de hand te houden op lastige momenten.